

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий інститут мистецтв
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: «Творчість Г. Гриценка в контексті культури України
другої половини ХХ -початку ХХІ ст.»

виконала: студентка 2 курсу

спеціальності 023 «Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»

(Заочна форма навчання)

Орищук В.А.

Керівник: кандидат мистецтвознавства,
доцент Кузенко П.Я

Рецензент: кандидат педагогічних наук,
професор Тимків Б.М.

Івано-Франківськ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	5
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ Г.ГРИЦЕНКА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ– ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	16
2.1 Основні етапи творчої та громадської діяльності Геннадія Гриценка в контексті культури України другої половини ХХ-початку ХХІ століття.....	16
2.2 Наукові напрацювання Геннадія Гриценка.....	25
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ГЕННАДІЯ ГРИЦЕНКА	42
3.1 Графіка, як провідний напрям творчої діяльності митця.....	42
3.2 Особливості станкового живопису Геннадія Гриценка.....	52
3.3 Основні напрацювання Геннадія Гриценка у галузі монументального мистецтва	59
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	70
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Важливе значення в сучасному українському мистецтвознавстві займає персоналістика – вивчення творчості провідних митців. Цьому напряму українського мистецтвознавства приділяли велику увагу вчені Володимир Овсійчук, Олександр Федорук, Христина Береговська, Мирослав Аронець та ін.

Велике коло талановитих митців працювало і продовжують творити на Івано-Франківщині. Творчість багатьох із них є недостатньо дослідженою. Одним із таких художників є Геннадій Юхимович Гриценко. Творчість митця є різноплановою як у технологічному, так і в тематичному відношенні, тісно пов'язана із громадською та науковою діяльністю митця. Великий пласт напрацювань художника вивчався вченими недостатньо, тому виникає необхідність дослідження мистецької спадщини художника, з'ясування його ролі в культурі краю та України в цілому, що й обумовлює актуальність та вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження – розкрити культурно-мистецьку діяльність Геннадія Гриценка, як важливої частини української культури.

Відносно мети дослідження поставлені наступні **завдання**:

- опрацювати наукові дослідження по темі магістерської роботи;
- простежити діяльність Г. Гриценка в контексті культурно-мистецьких процесів України другої половини ХХ– початку ХХІ століття;
- детальніше розглянути наукову діяльність Геннадія Гриценка, зокрема археологію, українську етнографію та космологію;
- розглянути особливості розвитку графіки, як провідного напряму творчої діяльності митця;
- проаналізувати особливості акварельного та станкового живопису Геннадія Гриценка;
- розглянути основні напрацювання Геннадія Гриценка у галузі монументального мистецтва;

- визначити внесок митця до українського народного мистецтва.

Об'єктом дослідження є культурно-мистецька діяльність Геннадія Гриценка.

Предметом дослідження є художньо-стилістичні особливості творчості та культурно-громадська діяльність Геннадія Гриценка.

Територіальні межі дослідження охоплюють всю територію України.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: опису – при зборі та первинній науковій обробці матеріалу; аналізу – для всебічного дослідження різних видів мистецтва у творчості художника; історичний – для визначення основних етапів творчості митця; узагальнення – для створення цілісної картини творчої діяльності Г. Гриценка; системності – у розкритті творчої діяльності Г. Гриценка, як складової національного українського мистецтва; порівняння – для зіставлення окремих соціокультурних явищ, зокрема мистецьких з виявленням їх схожості та відмінностей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше комплексно досліджено художньо-стилістичні особливості творчості та культурно-громадську діяльність Геннадія Гриценка. У науковий обіг введено низку маловідомих творів Геннадія Гриценка.

Практичне значення роботи полягає у тому, що її матеріали можуть бути використані в курсі лекцій з історії українського мистецтва, а також для написання монографії з історії українського мистецтва, підготовки посібників, каталогів, методичних розробок тощо.

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Основний зміст роботи викладено на 69 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

У другій половині ХХ-початку ХХІ століття Івано-Франківськ стає центром розвитку образотворчого мистецтва, зокрема графіки та культури на заході України. Це була епоха культурного росту, що набула національного характеру, де давні традиції перепліталися з новітніми тенденціями. Мистецтво Івано-Франківщини на різних еволюційних етапах віддзеркалювало головні ідеї часу, при цьому зберігалась вірність художнім традиціям краю, дотримувалися певні тематичні та жанрові межі та технічні прийоми. Провідні представники цього виду мистецтва, переймаючи досвід попередників, впроваджували нові креативні ідеї, виявили ініціативу в багатьох галузях культурно-мистецького життя Прикарпаття.

Мистецьку спадщину івано-франківських, калуських, коломийських, косівських графіків науковці вивчали спорадично, досі відсутні цілісні й ґрунтовні дослідження, присвячені творчості графіків Івано-Франківщини в контексті розвитку художньої культури краю, а також, комплексні мистецтвознавчі праці, які б узагальнювали, систематизували і визначали графіку означеного локального осередку, як самодостатнє явище українського мистецтва та феномен культури окремого регіону і національної культури в цілому. Недостатньо розкрита мистецтвознавцями творча спадщина деяких графіків, які зробили вагомий внесок у культуру краю, тому в процесі польових розвідок вдалося встановити значний обсяг творчого доробку художників, які мало досліджені.

У літературно-художньому та громадсько-політичному журналі “Дніпро” випуск №7 1965 року опубліковано три творчі роботи з графіки Геннадія Юхимовича Гриценка. Це ліногравюри: “Мрія”, “Старий Гончар” та “Козак у космосі”. Досить впізнані роботи художника [22].

У довідниковому виданні про діяльність художніх галерей та виставкових просторів міста Києва “Творчий шлях”, своє місце знаходить лінійний автор “Казка”, або ж “Козак у космосі”- інша назва твору.

Роботи художника є у виданнях Юрія Белічко “Героїв народного подвигу” де зображено образи і події Великої Вітчизняної війни в українському образотворчому мистецтві 1945-1968рр [1].

У Києві 1966 року було видано комплект листівок “Молоді художники України” до якого увійшли ілюстрації тодішніх молодих митців. Геннадій Гриценко увійшов до цього переліку з ліногравюрою “Спрага”, що зображує втомленого важкими боями солдата, який схиляється над тарілкою води, щоб утамувати спрагу. Цю воду подає йому, така ж втомлена жінка з сумними очима. Це зображення автора є одним з епізодів війни без будь-яких побутових подробиць [42].

В альбомі Івано-Франківського художнього музею 1983 року опубліковано роботу митця з графіки “Ремонт Дніпрогесу”, де художник зобразив працівників з найдрібнішими деталями. Висвітлено всі пози та рухи людей, матеріали та інструменти, а також тонкі деталі передані максимально реалістично. Ця робота вважається однією з найкращих у своєму жанрі.

В альбомі “Художники Прикарпаття” 1989 року, автором тексту та упорядником якого є Роман В. Дреботюк, висвітлюються мистецькі процеси краю, де представлено змістовно-аналітичну вступну статтю та короткі відомості, зокрема біографія і публікація творчих робіт Геннадія Юхимовича Гриценка та інших художників заходу України (Львівщині, Івано-Франківщини, Тернопільщини, Рівненщини та Волині), починаючи від 1939 і по наш час [62].

Часто роботи митця друкували у газетах, зокрема в “Козацькій газеті”, видання якого присвячено 500-річчю українського козацтва. Тема козацтва є провідною у творчості Геннадія Гриценка, оскільки художник родом із Запоріжжя, історичних землях козаків. У даній газеті публікуються історії

про військове мистецтво українського козацтва, їхні значення прапорів та гербів, про походження запорізького козацтва... Художник доповнив ці історії своїми роботами. Наприклад, до газети “На Запорізьку Січ”, яка присвячена 500 - річчю Козацької Слави, можна побачити відому роботу митця “Козак у космосі”, 1966.

Також своїми нарисами Геннадій Гриценко доповнив спецвипуск газети “Поліття” за січень 1998 року, яка присвячується пам'яті Героїв битви під Крутами... Видано часописом управління освіти Івано-Франківської облдержадміністрації [49].

Публікація ліногравюри “Козак у космосі” 1966, у виданні збірки народної творчості та етнографії за травень- червень 1970 року [25].

У 1998 році видається книга “Княздвір. Історико - краєзнавчий нарис” В. Футулуйчука, Г. Рогозіна - Марусяка художнім оформленням якого, займався Геннадій Гриценко. У ній, також, представлено кілька репродукцій картин художника-археолога. Такі роботи як “Римо-католицький костел у Княздворі” (поч. ХХ ст.), фотокопія малюнка Геннадія Гриценка “Музей природи у Княздворі”, “Княздвірська синагога”, та “Княжий замок” (XIV ст.), “Солеварня на присілку Баня Княздвірська” (30-40 рр. ХХ ст.) [60].

У 2002 році журналом “Образотворче мистецтво” та за підтримки Національної спілки художників України було видано альбом “Художники Івано-Франківщини” автором-упорядником якого є Богдан Губаль. Поява даного альбому є потребою свідчення гідного місця для прикарпатських художників на теренах загальної української творчості, і статус у світовому мистецтві. У цьому виданні представлено роботу з графіки Гриценка (Марченка) Геннадія Юхимовича, яка має назву “Хортиця”, 1990. Дана робота є ліногравюрою. Цей альбом є першим виданням, у якому так широко представлено мистецьку спадщину краю [61].

Роботи Геннадія Юхимовича Гриценка надруковані та опубліковані у журналах та газетах таких, як “Київміськбуд” №5(234) каркас сучасної

цивілізації за березень 2004 року [43]. Це всеукраїнський інформаційний бюлетень, де представлена нерухомість. У журналі опубліковано дві роботи автора: “Центр міста Запоріжжя” є ліногравюрою, та “Фортеця на острові Байди на Дніпрі” де зображено козака на коні (28-29 ст.). Ці роботи художника представлені до статті Юрія Мосенкіса, академіка УАННП, яка має назву “Запоріжжя й Запорізька область”, що входить до колонки “Легенди про виникнення міст”. Картини ідеально доповнюють розповідь про Запоріжжя, рідного міста Геннадія Гриценка (Марченка).

З Всеукраїнського мистецького пленеру 2004 року “Хортиця скрізь віки” [24] Геннадій Гриченко представлений майстром станкової графіки. На пленері зображено дві його роботи вугіллям: “Запорозька Січ” та “Козацька корабельня”.

З фондозбірки Національного заповідника “Хортиця” у Запоріжжі 2005 року було видано каталог: “Іконопис. Живопис. Графіка. XVII-XXI ст.” [26]. У каталозі представлено творчі роботи художників України з іконопису, графіки та живопису, починаючи від XVII ст. і до сьогодні, здебільшого за темою козацтва та Запорозької Січі. Геннадієм Гриченком опубліковано дві творчі роботи з графіки: “Корчма” та “Запорозька Січ”. Ці ескізи було виконано тушшю із розмірами 62 x 85, 1971 року. Створені для історико-культурного комплексу “Запорозька Січ”.

Видання “10 років. Динаміка поступу: Нариси історії факультету соціології НТКУ” опубліковано 2008 року у місті Київ. Це видання підготовлено з нагоди 110-річчя Національного університету України “Київський Політехнічний Інститут”, а також до 10-річчя факультету соціології. Нариси написані студентами та співробітниками, що розкривають історію створення та становлення факультету, знайомлять з тими, хто започаткував підготовку спеціалістів з адміністративного менеджменту та соціальної роботи. Коротко представлена біографія художника Геннадія Гриценка, який виставляв свої роботи у “Виставковій залі” факультету

соціології. А мистецтвознавчі огляди виставок регулярно публікуються у газеті “Київський політехнік” [63].

У “Літописі клубу імені Богдана Лепкого” видано 2015 року у місті Івано-Франківськ [32], представлено змістовну біографію культурних, громадських та політичних діячів. Українську інтелігенцію, яка так чи інакше впливала на створення і поширення української національної ідеї у всіх сферах діяльності. До цього списку увійшов і Геннадій Гриценко (Марченко).

2018 року в опублікованій статті мистецтвознавця І. В. Максимлюк “Внесок івано-франківських графіків у місцеве краєзнавство ХХ - початку ХХІ століття” було висвітлено впливи історико-культурних процесів, у контексті яких розвивалося графічне мистецтва Прикарпаття ХХ- початку ХХІ століття та досліджено внесок місцевих графіків у краєзнавство. Графіки Івано-Франківщини мали за мету глибше розглянути історію та культурні, традиційні цінності краю, сприяти розвитку краєзнавчої галузі за допомогою творчості. Зокрема, портрети культурних діячів та майстрів Прикарпаття, відтворення пам'яток архітектури, історичних місць, елементів одягу та предметів побуту гуцулів. Специфіка мистецтва Прикарпаття є характерною та невід'ємною частиною української культури і мистецтва кінця ХХ століття, і важливим осередком для збереження та подальшого відтворення. Так, значний внесок у цій галузі належить Геннадію Юхимовичу Гриценку, який є не тільки популяризатором українського народного мистецтва в цілому, але й збирачем та дослідником культурної, як матеріальної так і духовної спадщини краю [35].

В іншій статті Максимлюк І. В. “Мистецтво графіки Прикарпаття ХХ-початку ХХІ століття як наукова проблема” опублікованої 2017 року, розглядається загальна проблема комплексного вивчення процесу становлення і розвитку графіки Прикарпаття, не тільки як одного з виду мистецтва, але й як цільного явища краю у вітчизняній культурі ХХ-початку

XXI століття. Розглянуто, як європейські стильові течії та суспільно-політичні процеси, що відбувалися в Україні в даний період, впливали на українське мистецтво графіки. Піднімаються загальні проблеми української графіки у XX столітті та розглянуто специфічні особливості графіки Івано-Франківщини, та як означена проблематика відобразилася у мистецтвознавчих пошуках і дослідженнях у творчості художників-графіків, зокрема Геннадія Гриценка. Графік відноситься до художників-шістдесятників, які своєю творчою працею вдавалося адекватно висвітлювати національні культурні явища, незважаючи на заборону тоталітарного режиму [36].

2019 року в Івано-Франківську видавництвом “Лілея-НВ”, було опубліковано наукову працю Геннадія Гриценка “Числа Біблії” [20]. У своїй роботі автор хоче довести, що у Святому письмі міститься багато чисел розвиненої математичної астрономії та антропології. Автор у своїй праці доводить, що у Біблії виявлено періоди Сонця і Місяця, а також синодичні періоди планет, числа періодичності місячних затемнень і відносні розміри окружностей Землі, Місяця і Сонця, що відноситься до астрономії. З антропології виявлено нормативні терміни народження життєдіяльної дитини та цикл коловорот у числах та місяцях народження і смерті людини. Геннадій Гриценко виявляє у Біблії письмові джерела та об'єкти, які свідчать про високий рівень дохристиянської астрономії і антропології, що і доводить у своїй праці.

Також 2019 року було видано “Словник художників Прикарпаття” [34] укладачем якого є Володимир Лукань - доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ім. М. Фіголя Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, член Національної спілки художників України. До словника увійшли художники, які народилися, навчалися, проживали та працювали на Прикарпатті. Також, ті художники творчість, яких тісно пов'язана з Прикарпаттям. Серед усіх

митців до словника обрано тих, які мали стосунок до навчання мистецтва та займалися образотворчим і декоративно - прикладним мистецтвом, а саме живописом, графікою, реставрацією, скульптурою, іконографією та малярством. До цього списку увійшов Геннадій Гриценко. Про нього відібрано найголовніше. Коротко з біографії: дату та місце народження, місце навчання, його проживання, види та жанри мистецької діяльності, творчі відзнаки, заслуги та здобутки.

На увагу заслуговує публікація книги Г. Гриценка “Графіка” [13], яка була видана 2020 року видавництвом “Лілея-НВ”: упорядником виступає Мирослав Аронець. У даній публікації розміщено змістовну біографію художника. Також, вибрані каталоги творчих робіт, здебільшого з графіки, але є твори з живопису, які виконані у найрізноманітніших жанрах (портрети, пейзажі) та техніках (суха голка, ліногравюра, туш-перо, простий олівець). Нам представлено роботи, які створені на різні теми, такі як козацтво, лірика кохання, гуцульська та Карпати, промислова та дитяча. Дані роботи датуються кінцем ХХ століття. В кінці книги можна дізнатися: в яких роках, і де саме, відбувалися персональні виставки митця, та основні дати з життя і творчості художника-графіка та монументаліста Геннадія Гриценка (Марченка).

У публікації Людмили Огневи “Міфи та легенди на стінах донецької школи №5”(про мозаїки художників-шістдесятників) [47] 2009 року публікації є коротко викладені біографії митців, які працювали у монументальному мистецтві, зокрема мозаїці. Геннадія Гриценка запросили до співпраці з мозаїчного оформлення екстер'єру середньої школи №5 у місті Донецьку. Над ескізами мозаїчних композицій працював разом з В. Зарецьким, А. Шорсткою, Г. Зубченко. Він брав участь у розробці ескізу центрального панно “Прометей” (133 кв.м, 1966 р.) А також виконував панно “Вогонь” (13,7 кв.м, 1965 р.).

Ще одна публікація Людмили Огневи “Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині” [48] видана “Лілеєю-НВ” у 2008 році. У виданні детальніше розповідається про твори монументального мистецтва, що створювали митці-однодумці з різних міст України, які працювали в Донецьку і Маріуполі в 1965-1967 роках. Мова йде про комплекс мозаїчних панно на стінах донецької школи №5, та інших роботах. Було розкрито зміст цих творів та мистецьку концепцію Григорія Синиці, за якою їх створювали. Віктор Зарецький, Галина Зубченко, Алла Горська, Геннадій Гриценко і Григорій Синиця були творцями національного напрямку в українському монументальному мистецтві. З ними на окремих етапах працювали Олександр Коровай, Іван Кулик, Василь Парахін, Григорій Пришедько, Борис Плаксій та Надія Світлична.

Стаття “Космологічний дивак. Художник, дослідник астрономії й колекціонер старожитностей Геннадій Гриценко” присвячена 90- річчю художника. Опублікована стаття Івано-Франківською газетою “Галичина” 15 грудня 2022 року. У ній проведено інтерв'ю з художником, в якому пан Гриценко розповідає про себе: свою творчу діяльність, як художник-графік та монументаліст, і наукову, як космолог та астроном. А також про колекціонування українського народного мистецтва [28].

“Чоловік, якому не можна старіти” така назва статті, яка була опублікована у 2022 році незалежним медіа ГЛУЗД. Журналістка Ірина Блаженко бере інтерв'ю у художника, де він розповідає про своє життя, творчу, наукову та громадську діяльність [2].

Геннадій Гриценко (Марченко) займається не тільки творчою, але й науковою діяльністю. Так, він видав збірник наукових праць по “Космології”. Автор на підставі дешифрування шумерської “Універсальної астрономоматематичної таблиці” довів існування розвинутої математичної астрономії в Шумері та Єгипті з початку III тис до н.е і у Європі, в тому числі, і в Україні з II тис. до н. е., а також у Новому світі. Автором створена “Українська

археоастрономічна школа”, та збірник наукових праць по “Археоастрономії” [9],[10] та “Космології” [14].

У даному дослідженні основою у написанні роботи стала методологія. Завдяки методології можна отримати найбільш достовірну інформацію про досліджувані процеси.

Застосування загальних методів наукового пізнання стало основним у структурі даного дослідження. У роботі використовувалися емпіричні методи, такі як спостереження за допомогою якого можна було простежити за мистецькою діяльністю художника в різні періоди; опису – для збору та первинної наукової обробки матеріалу, а також, порівняння - для зіставлення окремих соціокультурних явищ, зокрема мистецьких з виявленням їх схожості та відмінностей. Застосовувався метод польових досліджень, завдяки якому на початковому етапі відбувався збір матеріалу та вивчення різних джерел. А ще, історичний метод, який застосовувався для визначення основних етапів творчості митця.

У процесі дослідження та визначення проблематики магістерської роботи застосовувалися комплексний та системний методи в аналізі культурно-мистецьких процесів і тенденцій у теоретичному і хронологічному аспектах.

За допомогою комплексного підходу було досліджено культурологічну, наукову та громадську діяльність Геннадія Гриценка, вплив культурних процесів на творчість художника, які відбувалися на Прикарпатті ХХ - початку ХХІ ст. із погляду системності.

Завдяки використанню системного аналізу було досліджено діяльність графіка не тільки у культурних аспектах, а також в наукових сферах, таких як космологія - як стародавнього світу, так і сучасного. Результатом творчої і громадської ініціативності Геннадія Юхимовича Гриценка, досліджуваного мистецького осередку є фаховий культуротворчий досвід, отриманий завдяки

роботі в інших мистецьких галузях та в різних сферах суспільно-громадського життя.

Для виявлення специфіки творчого доробку автора, розкриття його художньо-образного змісту застосовано метод абстрагування, що полягає у виокремленні й узагальненні найвиразніших ознак.

Одним з етапів опрацювання дослідницького матеріалу є методи теоретичного дослідження. Відповідно до поставлених завдань застосовано теоретичний метод, що використовується з метою аналізу для всебічного дослідження різних видів мистецтва у творчості художника; систематизації - для розкриття творчої діяльності Г. Гриценка, як складової національного українського мистецтва та узагальнення – для відтворення повної картини мистецької діяльності Г. Гриценка, а також культурологічної, мистецтвознавчої літератури по темі магістерської роботи.

Важливим методом було проведення інтерв'ю, який дав можливість обширно розкрити досліджувану тему у розмові із самим художником.

Отож, за допомогою застосованих методів - емпіричних, теоретичних та загальних, можна цілісно розкрити проблематику дослідження. Завдяки застосованій методологічній базі, маємо можливість розглянути провідні напрями творчості Г. Ю. Гриценка у контексті культури України другої половини ХХ-початку ХХІ століття.

В процесі дослідження я відвідала приватну майстерню Геннадія Гриценка та мала змогу поспілкуватися з ним. Побачила художника за роботою, за якою він мені розповів про свій творчий доробок та особливості творчого процесу. У його майстерні є безліч картин виконаних у різних техніках та різноманітних стильових напрямках.

Також, я провела бесіду з художником про його наукову та громадську діяльність. Ним були надані матеріали та його публікації для детальнішого вивчення його наукового внеску.

Мені пощастило побувати на виставці Геннадія Гриценка у Музеї мистецтв. Ця виставка присвячена 90-річчю художника. Представлено близько 70-ти робіт художника з графіки, живопису та малярства. Роботи виконані у різних техніках та художніх вираженнях.

Також в Івано-Франківську, я побувала на виставці Геннадія Гриценка “Як свою дитину, захищайте Україну в тяжку годину” [54]. Виставка відбулася в Івано-Франківському обласному музеї визвольної боротьби, де відвідувачам було представлено майже пів сотні портретів сучасних воїнів та козаків Запорізької Січі, а також твори на іншу тематику. Більша частина робіт присвячена саме молодим людям, які з перших днів війни пішли захищати нашу Україну. Вони виконані фарбами та чорною ручкою, і ніби є простими у своєму виконанні, але з тим художнику вдалося передати особливості кожного з воїнів.

Для написання магістерської роботи було використано електронні ресурси, знайдені сайти присвячені художникам-шістдесятникам, а також сайти обласних організації Національної спілки художників України та всі джерела присвячені художній діяльності Геннадія Юхимовича Гриценка (Марченка).

Переглянувши багато альбомів та каталогів робіт художника, можна дійти висновків що Геннадій Юхимович Гриценко надзвичайно різноманітна особистість, яка працює у різних творчих напрямках і не тільки. Художник-монументаліст та графік, колекціонер, історик, дослідник та науковець, колекціонер та астроном, громадський діяч, та ще декілька інших діяльностей, які можна продовжувати досліджувати. Його творчість та громадське життя вплинули на мистецьке життя не тільки Прикарпаття, але всієї України, та проявляється у багатьох сферах, які досі впливають на розвиток нашої держави.

РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ Г. ГРИЦЕНКА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ- ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

2.1 Основні етапи творчої та громадської діяльності Геннадія Гриценка в контексті культури України другої половини ХХ – початку ХХІ століття

Геннадій Юхимович Гриценко (рис. 1) має козацький псевдонім – Марченко, і є не тільки відомим українським художником-графіком та монументалістом, але й інженером, істориком астрономії, громадським діячем. Ця людина з широким колом зацікавлення у громадській та науковій діяльності, у творчому просторі Прикарпаття та усієї України в цілому. Народився Геннадій Юхимович 10 жовтня 1932 року в місті Запоріжжя.

Вже з раннього дитинства у Геннадія проявилися здібності до малювання, тому мати, яка за фахом була агрономом а згодом вчитель початкових класів, приділяла надмірну увагу мистецькому та культурному вихованню свого сина. Хлопчик любив не тільки малювати. Так одним із найцікавіших занять було читання найрізноманітнішої літератури. У його розпорядженні була велика домашня бібліотека зі світовою класикою і не тільки. У першому класі Геннадій самостійно прочитав свою першу книгу. Це була повість Миколи Гоголя “Портрет”, що була зображена гравюрами у виконанні О. Кравченка, які сильно вразили та стали опорою в подальшому його зацікавленні гравюрами.

Коли відбувалася Друга світова війна, Геннадій проживає на хуторі Олексіївці Новомиколаївського району Запорізької області у своїх тіток-Степаниди Федорівни та Євдокії Федорівни Гриценко. Яскраві зоряні ночі та безмежний степ з усією козацькою історією, разом зі старосвітським українським побутом та народними обрядами, піснями і звичаями залишилися назавжди в його душі та пам’яті.

Після звільнення Наддніпрянщини Геннадій повертається до Запоріжжя, де навчається у СШ №11, яку у 1950 році закінчив. Паралельно з навчанням відвідував студію образотворчого мистецтва при запорізькому Палаці піонерів. Туди привела його мати. Цією студією управляв дуже відданий своїй справі Іван Федорович Федянін. Художник - педагог, який помітив мистецькі здібності юнака та сприяв їхньому розвитку [13, с. 6].

Наполеглива праця і постійне вдосконалення своєї майстерності, незабаром дали вагомі результати. За успіхи у творчості він отримує стипендію Міністерства освіти УРСР.

Після завершення школи Геннадій Гриценко має намір вступити до Ростовського-на-Дону інженерно-будівельного інституту на архітектурний факультет. Навчаючись Геннадій стає художником-карикуристом в сатиричній стінгазеті на постійній основі. Інститутська газета, що мала назву "На олівець" та навколо редакції якої, згуртувалися студенти та викладачі, яким було не байдуже на архітектуру та загальне образотворче мистецтво. Вони всіляко сприяли створенню творчого середовища. Такі викладачі, як Б. Савицький, І. Скворцов, В. Попов та студенти - М. Казаков, В. Клейменов, К. Попова, В. Орлова, В. Капілевич, І. Шаумян і Т. Медер [13, с. 6].

Після закінчення інституту Геннадій Гриценко працював та був старшим інженером-конструктором на базі запорізького інституту "Промбудпроект". Одночасно з тим відвідував студію образотворчого мистецтва при запорізькому Палаці металургії, якою керував художник І. Ф. Шевченко. Звичайно, що в цей період тематика у художній творчості Геннадія Гриценка була тісно пов'язана з його професійною діяльністю. Твори та портрети на промислову та робітничу тематику [13, с. 6].

Трохи пізніше він захоплюється побутовими сюжетами та дитячою тематикою. По цій темі він створює велику графічну серію, яка і має назву "Діти". До цієї серії належать ще такі твори, як "До школи", "Заметіль", "Приємна мелодія", "Замість парасолі" та ін.

Двоюрідна сестра художника Тетяна Гриценко, разом зі своїм чоловіком Марком Шапіро, підтримують його мистецьку діяльність. Оскільки вони працювали архітекторами в Москві, то познайомили його з Ю. І. Герштейном архітектором-графіком, який керував графічною майстернею. Саме Герштейн докладно ознайомив його зі світовим мистецтвом графіки та більшістю графічними техніками, зокрема гравіруванням сухою голкою [13, с. 7].

Початок його активної творчої діяльності припадає на 60-ті роки ХХ століття. Він приймає участь в обласних, а пізніше і республіканських художніх виставках, та з 1966 р. стає членом Спілки художників УРСР.

У 1961 році Геннадія нагородили дипломом першого ступеня під час Другої Республіканської виставки самодіяльного образотворчого мистецтва. Нагороду митець отримав за гравюри “До школи” та “На березі Дніпра”. У цих творах художнику вдалося передати особливості дитячого характеру. На аркушах паперу невеликі за розміром одно - двофігурні зарисовки, що відображають невимушену, щире поведінку маленьких місцевих дітей та побут повоєнного часу. В цих замальовках проявляється емоційний стан самого художника [13, с. 7].

Завдяки сприянню майстра гравюри львів'янки Софії Караффи-Корбут та скульптора Дмитра Кравича, Геннадій ознайомлюється зі Львовом і Карпатами, а також познайомився із західноукраїнською мистецькою елітою - Михайлом Фіголем, Романом Турином, Іваном Куликом, Романом Сельським та Олександром Короваєм [35, с. 63].

Під час гостювання у львівської художниці, він допомагає їй з побудовами експозиції в її виставці, робив багато архітектурних замальовок Львова та начерки авторучкою. “Карпатський альбом” – цикл графічних начерків, який був створений Геннадієм Гриценком та присвячений художниці Софії Караффі-Корбут [35, с. 63].

Завдяки знайомству в Києві з митцями шістдесятниками - Віктором Зарецьким, Аллою Горською, Галиною Зубченко, Миколою та Раїсою

Стороженками - відбувається становлення національної свідомості митця. Переломним періодом у творчому житті Геннадія Гриценка стали 1960-1970 роки. Співпраця і спілкування з художниками - шістдесятниками відіграли у цьому велику роль [13, с. 8].

Важливою подією в житті художника стало те, що київська мисткиня-монументалістка Галина Зубченко запросили його до співпраці з мозаїчного оформлення екстер'єру експериментальної школи № 5 у м. Донецьку. Над ескізами мозаїчних композицій усього комплексу працювали В. Зарецький, А. Горська та Галина Зубченко. Керівником творчого колективу був Григорій Синиця. У цей колектив влився і Геннадій Гриценко. Він брав участь у розробці ескізу центрального панно “Прометеї”, а також виконував панно “Вогонь”.

Митець прилучився до формування “Хортицького історико-культурного заповідника”. Наміри Геннадія, щодо мистецького уславлення запорозького козацтва в графічних та монументальних формах цілковито підтримували історики та впливові державні службовці настільки, що для берегових опор мосту на острів Хортиця, художник проєктує встановлення “Герба Запорозького козацтва” та “Емблеми міста Запоріжжя з козацькими клейнодами” [13, с. 10].

Ці величні барельєфи були відлиті з бронзи і встановлено на опорах мосту 1972 року, але вже через тиждень їх зняли за відвертий прояв націоналізму, завдяки протесту історика - русофіла Фоменка. Сьогодні “Герб Запорозького козацтва” змонтовано у музейному приміщенні на острові Хортиця [13, с. 10].

Пробудження національної свідомості художника проявляється у його творчих напрямках. Пріоритетними стають герої княжої доби та козацтва [13, с. 11].

Тому однією з провідних тем творчості художника - козацтво. Національні герої та легенди української історії, є визначальними у творчості

графіка. У своїх композиціях митець відображає козаків, коней, зброю та кобзу - усі характерні елементи, що зображували захисників України в народних картинах. Багато робіт присвячено героїчній боротьбі українських козаків [13, с. 11].

Такі роботи, як “Козак Мамай” 1979 року виконана аквареллю, що зображує відомого у народній творчості козака; “У похід” 1980-ті роки-графічний твір митця, де козаки покидають свій дім та вирушають у дорогу; “Запорожець” 1990-ті, це яскраве зображення козака на коні, який бере участь у битві. І це лише маленька частинка робіт автора по даній темі. Твори виконані з критеріями реалістичної мови, з увагою до деталей та знанням нашої історії українського народу, зокрема козацтва. Всю історію України відбувається боротьба, і як тоді, так і зараз, наші герої стають на захист нашої свободи.

Його самобутня творчість розвивається у двох напрямках – графічному і монументальному. Спираючись на здобутки українського образотворчого мистецтва, як народного, так і творчості художників-шістдесятників, Геннадій Юхимович виконав багато графічних робіт та ряд монументальних творів. Над деякими працював сам (“Стара шахта”, “Гірники” в м. Марганець, “Природа і люди” на о. Хортиця та ін.), над іншими – з художниками-шістдесятниками. Разом з якими, митець створив комплекс мозаїчних панно (“Прометеї”, “Вогонь”) на стінах школи № 5 в Донецьку.

У співавторстві з іншими художниками, Геннадій Юхимович створив декілька монументальних творів у Запоріжжі (“Урожай”, “Народне мистецтво”, “Дніпро-Славутич”, “Печатки Запорозького війська” та ін.). Серед інших графічних творів митця відомі серії: “Карпати”, “Думи”, “Україна”, “Українські народні пісні”, “Запорізька Січ”, “Перлини світової літератури” [13, с. 10].

Це не всі теми, які можна розглядати у творчості Геннадія Юхимовича Гриценка (Марченка). Оскільки художник - графік та монументаліст

працював у багатьох напрямках, його творчий доробок є досить насиченим, а його різноматична і багатосюжетна творчість зберігає традиції реалістичного творення художнього образу. Щоб краще зрозуміти, які образи, символи використовує митець, та яке значення вони мають, потрібно детальніше заглибитися у мистецьку діяльність даного художника.

Також, Геннадій Гриценко активно займається громадською діяльністю. Так у 1979 р. переїхав на проживання у м. Івано-Франківськ, де працював художником - графіком у художньо-виробничому комбінаті, старшим викладачем художньо-графічного факультету Івано-Франківського педінституту ім. Стефаника (1981-1983 рр.) та у різні часи викладав у Івано-Франківській дитячій художній школі.

Під час революційного періоду у 1991 році, коли в Грузії та Прибалтиці відбувалися криваві події, для придушення бунтів яких залучали спецназ, ситуація залишалася напруженою і на території України. Такий переворот очікували в західній частині України. В Івано-Франківську розмістили штаб Карпатського військового корпусу, готуючись запобігти чи придушити повстання. Тоді Геннадій Гриценко працював у міській організації "Рух". Стурбовані ситуацією разом з керівником організації Борисом Голодюком вирішили діяти. Тоді було запропоновано зібрати керівників корпусу і близько двадцяти зацікавлених посадовців та політпрацівників прийняли запрошення та прийшли до штабу [2].

За словами Гриценка, на той час ідея розпаду СРСР давно назріла - і серед еліти, і серед простих людей, і серед військових. Але військові не знали, як діятимуть франківські патріоти. Тож на цій зустрічі всі крапки над "і" були поставлені.

У переговорах взяли участь Борис Голодюк, Геннадій Гриценко та Петро Арсенич. Ще були присутні представники обласної ради та командування

38-ї військової частини [57].

Тоді Геннадій Юхимович мав промову з кількох речень: “Ми знаємо, що ви виставили танки, але в нас теж є свої підрозділи. У вас тут сім’ї. Давайте жити мирно. Які у вас претензії?” [2]

Гриценко згадує: “Вислухали їхні пропозиції, розказали про свої. На тій зустрічі обійшлося без великого офіціозу, швидше то була бесіда. І дійшли до такого висновку, що Прикарпаття оголошується зоною миру, спокою і порядку. Коли розходилися, я йшов позаду двох полковників і чув, як ті казали про нас: «Хоч це наші вороги, але дуже розумні люди». Це мені сподобалося” [57].

Після цієї зустрічі у газетах головними заголовками зазначуть, що “Прикарпаття — зона спокою і миру” [2]. Танки не застосували, оскільки керівництво армії зрозуміло, що треба йти на компроміс, тому і вдалось уникнути значних безпорядків [2]. Після цих перемовин до Геннадія Гриценка звернувся Богдан Мелінішин - заступник голови обласної ради, з пропозицією утворення штабу [2].

Тому, у серпні 1991 року Геннадій Юхимович став на чолі крайового штабу Республіканської гвардії, яка потім стала називатися Нацгвардією України. Декілька офіцерів радянської армії заявили про вступ до гвардії, перейшовши на бік народу...[2]

Протягом деякого часу організували українське козацтво. Ця організація об’єднала всі силові структури, які на той момент були в місті. Такі як армія, рятувальні служби чи поліція. Козацька організація проіснувала до часів, коли було ухвалено конституцію, а штаб самої гвардії до 1992-го [2].

А з 1990-1998 рр. Геннадій Юхимович був призначений головою (отаманом) Івано-Франківського обласного козацького товариства “Галицька Січ”. Саме 1998 року йому було присвоєно козацьке звання генерал – “хорунжий”. Він є одним із засновників Івано-Франківської обласної Спілки офіцерів України, який 20 серпня 1991 року був обраний членом комітету обласної Спілки офіцерів. Геннадій Гриценко делегат першого з’їзду Руху,

референт обласного Руху з військових питань, що організував делегацію офіцерів на перший з'їзд Спілки офіцерів України і був його делегатом.

Був консультантом із соціальних та військових питань обласної ради народних депутатів у 1993-1994 роках. Ним було очолено козацько-стрілецький похід по Києву на свято Івана Богуна 24 лютого 1991 року, як альтернативу військового параду радянської армії у Києві, яка проходила 23-го лютого 1991 року [2]. В Івано-Франківському обласному комітеті Товариства сприяння оборони України був інструктором з організаційної роботи і військово-патріотичного виховання молоді у 1995-1997 роках.

Під час Помаранчевої революції, був помічником начальника Штабу сил Самооборони - Народної гвардії у місті Києві. Штаб створений товариством українських офіцерів на заклик “Форум національного порятунку”, який організували в приміщенні пошти. Гриценко допомагав структурувати революцію, завдяки чому мали чіткий план: куди відступати у разі військових дій та куди евакуювати поранених. Було складено базу номерів телефонів, які могли знадобитись. Зокрема, організували певні підрозділи, які мали свого військового командира [2]. Так через 9 років відбувається друга революція, і тому Геннадій Юхимович приходить до штабу на Незалежності. Маючи досвід, пропонує допомогу, але у штабі відмовляються [2].

У всіх громадських заходах Геннадій Гриценко був активним учасником процесів, які відбувалися на теренах Прикарпаття, та істотно впливали на подальше життя України.

З 2000 року працює завідувачем лабораторії естетики факультету соціології Національно-технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. З 1999 по 2016 рр. – завідувач “Лабораторії естетики” факультету соціології у Київському політехнічному інституті. Серед студентів популяризував національну культуру та мистецтво. А у 2009

році став керівником громадського “Центру космології” при КПІ де продовжував свої дослідження [13, с. 95].

Одночасно Геннадій Юхимович Гриценко займається науковою діяльністю. Він захопився археологією, космологією, астрономією та стародавньою математикою. Свої відкриття та здобутки в даних галузях виклав, а потім видав у багатьох наукових працях. Це захоплення виявилось дуже сильним, які з часом переважило всі інші. Тому, Геннадій Юхимович Гриценко плідно займається наукою і зараз.

Його наукові інтереси створюються на основі стародавньої астрономії, космології та математики Близького Сходу та Європи I тис. н. е. - III тис. до н.е. (великі єгипетські піраміди, фетський диск, шумерська астрономоматематична таблиця, Стоунхендж та ін.), а також декілька проблем у небесній механіці, зокрема симетрії та рівноваги Сонячної системи. Відкрив стародавню обсерваторію біля м. Вижниці Чернівецької області із археологом Богданом Томенчуком. Свої дослідження видав багатьма науковими працями.

Є в нього ще одне цікаве захоплення – українське народне мистецтво, а саме народні картини, гобелени та вишивки, що спонукають його до колекціонування цих мистецьких творів й інших. Геннадій Гриценко активний збирач на популяризатор українського народного мистецтва. Впродовж життя художник разом зі своєю дружиною збирає до своєї особистої колекції, витвори українського народного мистецтва. Удома в художника справжній музей мистецтва. Стіни, що завішені народними картинами, вишивками, гобеленами і різноманітними малярськими роботами, а також, і роботами самого художника. Шафи переповнені старими книгами та сувоями, на дверях - головні традиційні убори окремих регіонів Прикарпаття минулих років, а на стільцях гуцульські кептарі, вишиті сорочки з особливими елементами кожного регіону, хустини і ще багато різних культурних витворів. За своє життя Геннадій Гриценко зібрав безліч

українських старожитностей, які так чи інакше мають свою культурну цінність [28].

Г. Гриценко не тільки відомий графік, а й автор книги, присвяченій графічному мистецтві. У Навчально-методичному центрі культури і туризму Прикарпаття, митець представив графічні твори, які зображували портрети сучасних захисників нашої держави. А в Івано-Франківському музеї мистецтв було відкрито загальну авторську виставку, у якій було представлено понад пів сотні різних мистецьких творів протягом років, виконаних аквареллю, тушшю та простим олівцем. Дана виставка була відкрита до ювілею художника [28].

Отож, Геннадій Юхимович Гриценко (Марченка) надзвичайно різноманітна особистість, яка займається різною діяльністю, зокрема творчою, громадською та науковою. Його творчість та громадське життя мають вплив на мистецьке життя не тільки Прикарпаття, але всієї України, та проявляється у багатьох сферах, що стосувалося розвитку нашої держави.

2.2 Наукові напрацювання Геннадія Гриценка (Марченка)

Геннадій Гриценко займається не тільки творчою та громадською діяльністю. Він науковець, який досліджує такі напрями у своїй науковій діяльності: археологію, українську етнографію та космологію - як стародавнього світу, так і сучасного. Геннадій Юхимович Гриценко є доцентом кафедри українознавства Інституту Східної Європи та автором багатьох наукових праць по космології, археоастрономії та етнографії.

Якось він почав цікавитися пам'ятниками нашої давнини, скульптурними зображенням жінок, відомі як кам'яні баби, і їхньою мистецькою цінністю. Своєму дослідженню він присвятив статтю у журналі "Народне мистецтво та етнографія" [45]. А тутешній археолог Олександр Бодянський ознайомив його з мегалічними спорудами Запоріжжя. З цього моменту художник і захопився вивченням цього та з'ясував, що мегаліти

являють собою фіксації астрономічних періодів ще доби бронзи, приблизно, чотири тисячі років до нашого часу [28].

Відтак Геннадій Гриценко почав цікавитися давньою астрономією, яка має початок з Єгипту. Оскільки він добре знав математику, то астрономія йому давалася легко. Свого часу працював у Київському політехнічному університеті, при якому був музей авіації та космонавтики. На кафедрі філософії Геннадій Гриценко очолював Науково-дослідний центр астрономії, космології й космонавтики. Його головні наукові результати були присвячені дослідженню сучасного космосу. А також, вивчав давню космологію Карпат. На Буковині біля Вижниці знаходиться гора, яка вкрита дивними астрономічними символами, а подібна до неї знаходиться й біля Хотина. Ніхто гадки не мав, що то за символіка, тому озвучували різні версії. Автор дослідив, що ті символи – насправді система знаків, які знаходились групами, що завдяки перемноженні надають астрономічні періоди. А самі скельні обсерваторії – дакійські [28].

Це свідчить, що I століття нашої ери за часів війн даків і римлян, вже існувала розвинута астрономія. Ці узагальнення є дуже важливими для означення рівня цивілізованості давнього українського суспільства. Вони вказують на те, що давньоукраїнське суспільство було в центрі давньоєвропейської цивілізації з точки зору розвитку наукових знань, ще до запровадження християнства. До дослідження Гриценка, жоден науковець не зміг довести цього.

До прикладу, професор Микола Когутяк, який все своє наукове життя присвятив вивченню Карпатських гір, у своїй книзі “Давня історія Гуцульщини” писав, що знаки на цих скелях були якимось магічними, язичницькими чи релігійними символами. Проте, це не так. Ці символи є свідченням розвинених наукових знань давніх українців, які сягають ще єгипетських часів. Однак професор цього не визнав [28].

Те, що Геннадій Гриценко робив як дослідник, було метою його життя. Він також не погоджувався у своїх наукових судженнях з Іваном Климишином, який цитуючи думку Нейгебауера, стверджував, що до греків не було розвиненої астрономії. Чому не було? Тому що, вони не могли її знайти. Така була його логіка, як і логіка інших видатних вчених. Іван Климишин не проводив власних досліджень, він просто вірив у це і писав про це, посилаючись на висновки Нейгебауера. Йому всі повірили. Але Геннадій – ні. Вченому не варто було заперечувати, що до греків не було розвиненої астрономії. Іншими словами, він відновив єгипетські астрономічні та математичні довідники на основі фрагментів таблиці Платона “Прогресія музики сфер”. Ця таблиця ґрунтувалася на математиці взаємно обернених чисел. Коли він показав цю таблицю Івану Климишину, той сказав що цього не може бути. Космологія все ще залишається абсолютно чистим аркушем паперу [28].

В Івано-Франківську 2018 року було видано “Космологія. Збірник Наукових праць”[14]. У цьому збірнику опубліковано багато наукових праць Геннадія Гриценка по космології починаючи з 1978 року. На підставі дешифрування шумерської “Універсальної астрономо-математичної таблиці”, автор у своїх дослідженнях доводить, що починаючи з III тис. до н. е. в Шумері та Єгипті, а також в Європі та Україні з II тис. до н. е., і у Новому світі вже існувала розвинута математична астрономія.

У науковій роботі про шумерську “Універсальну астрономо-математичну таблицю” автор не поділяє погляду в історії науки О. Нейгебауера про те, що обчислювальна астрономія тільки почала розвиватися у першій половині I тис. до н. е. у Вавилоні, і що про “шумерську астрономію нічого не було відомо” взагалі. На підставі своєї думки Геннадій Гриценко проводить власні історико-астрономічні дослідження. Тому зважаючи на дешифрування шумерської “Універсальної астрономо-математичної таблиці” (УАТ), а також ряду археоастрономічних

об'єктів і текстів, теорію автора про існування розвинутої математичної астрономії у Шумері та Єгипті з початку III тис. до н. е. було доведено.

Геннадій Гриценко не поділяє точку зору О. Нейгебауера, тому що він базує свою думку на власних історіографічних та астрономічних дослідженнях. На основі розшифровки шумерської “Універсальної астрономічно-математичної таблиці”(УАТ) та численних палеоастрономічних об'єктів і текстів, автор доводить існування розвиненої математичної астрономії в Шумері та Єгипті з початку III тисячоліття до нашої ери. Зокрема, це “таблиця швидкостей прецесійних рухів” у діапазоні від 66,6 до 100 років, періоди яких формують цикли руху зірок і планет, кола Землі, Місяця і Сонця, цикли затемнень і час народження людини [19, 27].

У Шумері систематичні астрономічні спостереження ймовірно, проводилися в середині IV-го тисячоліття до нашої ери. Були накопичені статистичні дані про рух зірок і планет, цикли затемнень і відносні розміри Землі, Місяця і Сонця, а також записані матриці - зміщення “Сфери нерухомих зірок” відносно її рівнодення. В результаті було зроблено висновок, що “рушійною силою” Сонячної системи є не Сонце, а рух “Сфери нерухомих зірок”. Очевидно, близькосхідну фізичну теорію причини руху Сонячної системи представив Платон у “Послідовному законі”, у якому один (колос), тобто восьмий колос, який можна назвати Космосом, очолює всі інші (сім колосів) [21, с. 1].

“УТ” існувала на Заході від початку III тисячоліття до н. е. та до прийняття християнства в Європі, а також іспанського вторгнення до Нового Світу. Автор перевертає загально прийняту в історії астрономії думку про примітивність грецької, єгипетської та вавилонської астрономії. Автор вперше відкрив передові математичні та астрономічні знання, невідомі історикам науки, а відтак і світогляд дохристиянських світових цивілізацій. Вони були заново відкриті, як суспільства на духовному і науковому рівні, зовсім відмінному від того, що вважалося раніше [21].

В основі цього лежала “мала таблиця” взаємних решіток на основі 60, опублікована Нейгебауером у II тисячолітті до н. е. На основі розшифровки численних стародавніх астрономічних і математичних об'єктів та документів з Близького Сходу і Європи, автор робить висновок, що шумерські і єгипетські астрономи розвинули наукову математичну астрономію на початку III тисячоліття до н. е. Жерці знали про явища прецесії, цикли обертання планет, включаючи Уран, відносні розміри Землі, Місяця і Сонця та цикли місячних затемнень [19].

Астрономія в античності мала великий вплив на розвиток світової культури. Позитивні знання про Всесвіт були тісно пов'язані з релігійними віруваннями. У європейському та азійському регіонах, у тому числі в Україні, виявлено велику кількість стародавніх артефактів і документів з можливим календарно-астрономічним змістом, які ще не розшифровані. В історії науки існує проблема визначення рівня астрономічних знань у Шумері (III тисячоліття до н.е.), у Єгипті (III тисячоліття до н.е. - I тисячоліття до н.е., до елліністичного періоду) та “варварській Європі” (II тисячоліття до н. е. - I тисячоліття н.е., до запровадження християнства)[27].

Доведення того, що суспільство володіло передовими астрономічними знаннями, змінює уявлення про рівень цивілізації цього суспільства. Стає можливим зробити обґрунтовані висновки про світогляд, релігію та зміст культових споруд цього суспільства. На зв'язки між народами можуть вказувати астрономічні або математичні константи. Таким чином, історико-астрономічні (археoaстрономічні) дослідження важливі для історії науки, культури, археології, релігієзнавства. Цей палеoaстрономічний матеріал археологи продовжують накопичувати й надалі. Однак, теоретичні дослідження в цій галузі припинилися 50 років тому.

У 1957 році історик науки Отто Нейгебауер опублікував книгу під назвою “Точна наука в древності” [46]. Цей вчений вважав, що наукова математична астрономія була сформована грецькими астрономами до III

століття до н. е. Нейгенбауер був прихильником “донаукового” характеру вавилонської астрономії та концепції “виняткової незрілості” давньоєгипетської математики та астрономії. Єгипетські жерці знали лише сонячний і місячний календарі і, схоже, не цікавилися планетарними циклами або місячними затемненнями [27].

На його думку, Великі піраміди Єгипту не містять жодних математичних чи астрономічних констант. Ця точка зору Нейгебауера повторюється в роботах Д. Стройка та Б. Ван дер Вардена, та є загальноприйнятою і не спростованою. Погляд Нейгебауера привів його до висновку, що якщо давньоєгипетська цивілізація не розвинула астрономію, то і Європа, також, не розвинула її. Керуючись цією теорією, інші європейські археоастрономи займаються в основному пошуком стародавніх сонячних і місячних календарів [27].

Метою дослідження Геннадія Гриценка є виявлення астрономічних знань, що розвивалися в давнину в Месопотамії, Єгипті та Європі, в тому числі і в Україні. Підставою для такого дослідження є свідчення Аристотеля про те, що греки отримували інформацію про рух планет не лише з Вавилону, а й з Єгипту. Крім того, згідно з античними джерелами, грецькі астрономи навчалися у жерців Близького Сходу, які класифікували отримані ними знання і передавали їх як свої власні.

Основні результати давньогрецької астрономії були запозичені з Близького Сходу. Це були: цикли обертання планет; цикли прецесії; відносні розміри Землі, Місяця і Сонця; дані про цикли місячних затемнень. Таким чином, грецькі астрономи знали такі прецесійні цикли: Птолемея: 36 000 років; Гіппарх: 30 420 років; Аристарх: 24 840 років (він увів великий рік = 2484 роки). Справжня прецесія становить 25 680 років [27].

Дослідження почалися з вивчення вавилонської та єгипетської математики, оскільки основна мова астрономії – математика. Дослідник побачив у вавилонській математиці тенденцію до абстрактних методів. І було

з'ясовано, що вавилонська математика була розроблена і застосовувалася насамперед через потребу в астрономії. В результаті виявили, що більшість рівнянь у “Таблиці обернених величин” були астрономічними, а не абстрактними. Тоді відтворили цю таблицю 1998 році і назвали її “Універсальною астрономо-математичною таблицею” (УАТ). Вважається, що УАТ датується IV-III тисячоліттям до н.е., оскільки її використовували для побудови Великих пірамід Єгипту. УАТ явно виробляла астрономічні цифри, але велика кількість цифр в таблиці не гарантувала, що “астрономічні цифри” були відомі жерцям. Таблиця прогресій Піфагора “Музика сфер” (видавництво С. Flammarion) виявилася частковим, меншим аналогом УАТ. Всі її числа були взяті з УАТ, а “астрономічні числа” були вилучені з УАТ; так що, УАТ дійсно існувала,

Стародавні астрономи зіткнулися з проблемою скороченням довгих записів астрономічних чисел (математична економія).

Історикам математики було відомо, що вавилоняни просто ігнорували нулі при записі чисел, які починалися або закінчувалися на нуль. Коли довгі числа утворювалися згідно з математикою УАТ, то розряди чисел визначалися його значенням. Іншими словами, була введена математика подібних величин, або кажучи сучасною мовою -“фрактальна математика” [27].

З метою ”економії” використовувалися також зворотні чисельні методи. Так, згідно з математикою УАТ, число $\pi=3,125$, а його обернене число $= 32$. У європейських системах числення, в тому числі, і в кромлехах, довгі числа фіксувалися серією коротких множників. Згідно з гіпотезою автора “Календарний і небесний час на Близькому Сході і в Європі: з III-го тисячоліття до н. е. до I-го тисячоліття н. е. (до приходу християнства) календарний і небесний зміст були однаковими і походили з одного центру” [27], а зміст античної астрономії - математична модель Всесвіту, і фізична теорія руху Всесвіту є встановлені.

«УАТ» - це «Астрономічний довідник», який був протокінематичною моделлю, математично взаємопов'язаних астрономічних явищ (кола, радіуси і діаметри цих явищ були фіксованими) і “фізико-математичною теорією Всесвіту”. За наявністю обернених величин «УАТ» - «протогрупа». Відомо, “групи симетрії” визначають теорію явищ; з математики УАТ, “рушійною силою” космосу є змінний цикл прецесії, який породжує як планетарні цикли, так і кола Землі, Місяця і Сонця. За Платоном, “сфера нерухомих зірок” є найбільшою силою в космосі, яка спричиняє інші рухи.

Розмір Місяця визначається його відношенням до Землі, оскільки кількість кіл Сонця, визначається як спільне кратне окружності Землі і Місяця (кількість кіл кожного з них, помножених разом). Грецький астроном Ератосфен виявив, що окружність Землі близька до її реальної окружності. Метод Ератосфена, ймовірно, був відомий жерцям Сходу. Справжня окружність Землі становить 40 000 км. За словами Аристотеля, математики знали, що окружність Землі = 400 000. Стародавні астрономи і філософи були дуже зацікавлені в дослідженні зв'язку між людиною і Всесвітом [27].

На противагу “астрології” існувало вчення, відоме як “космічна антропологія”. Таким чином, у межах чисел, візуально фіксованої частини планетарного циклу, виявляються числа періоду народження людини, які визначають від 196 до 315 днів, оптимально – 280 днів. Число народжень, або перероджень після смерті, в контексті астрономічних систем було закладено в поховальні споруди. Наприклад, висота піраміди Хеопса = 280 царських ліктів. Висота піраміди Хефрена - 274 лікті, а 274 лікті - це дев'ять місяців. Це також виглядає так: 266 д. - 9 синодичних місяців і 243 д. - 9 місяців 27 д.-період, коли Венеру видно вранці або ввечері [27].

Переставивши рівняння в невелику таблицю, отримали таблицю чисел з вісьмома стовпчиками і сімома рядками. Числа у стовпчиках подвоюються або діляться, а числа у рядках є зворотними не лише до 60, але й до 100 та 10. На основі цього математичного принципу таблицю було розширено до 25

вертикальних рядків і 29 горизонтальних стовпців, що охоплює 725 чисел і записує всі відомі нам астрономічні числа. Так була створена УАМТ [19].

Автор стверджує, що цей розрахунок показує, що математична астрономія не була розвинена в Шумері, Вавилоні та Єгипті в II і III тисячоліттях до нашої ери.

Для того, щоб глибше дослідити математичну астрономію Близького Сходу в III-II тисячоліттях до н.е. та з'ясувати зміст і рівень астрономічних знань у Шумері та Єгипті, Геннадій Гриценко спочатку описує математичний метод кодування астрономічних довгих чисел, а також математичні принципи та операції фіксації астрономічних чисел у шумерській системі числення, за допомогою УАТ.

Завдяки з'ясуванню принципів давньої близькосхідної математики, адаптованих до астрономічних розрахунків, тепер можна продемонструвати високий рівень астрономічних знань у Шумері та Єгипті. Були відомі періоди обертання зірок і планет, частота місячних затемнень і відносні розміри Землі, Місяця і Сонця [21].

Згідно з дослідженнями автора, в Єгипті наукові астрономічні знання були увінчані в монументальній формі комплексу трьох пірамід в Гізі (піраміда Хеопса, піраміда Хефрена і піраміда Мікери) як частин синкретичної астральної релігії. Питання про зміст пірамід Гізи вже багато років залишається відкритим в історії, математиці, астрономії і особливо в історії культури людської цивілізації в цілому. За висновками автора, комплекс пірамід Гізи був побудований за одним проектом, згідно з астрономічними даними УАТ.

Перш ніж розпочати дослідження стародавньої близькосхідної математики, необхідно було дослідити рівень тогочасної математики - основної мови астрономії. Дослідники історії математики дійшли висновку, що ранній розвиток математичних методів перешкодив розвитку стародавніх математичних текстів з астрономічної точки зору [21].

Потім, наприкінці VI-го тисячоліття до н. е., після накопичення статистичних астрономічних даних, шумерські та єгипетські астрономи зіткнулися з проблемою зведення їх в єдину систему.

Яскравим прикладом контакту між шумерською та єгипетською цивілізаціями є будівництво Великої піраміди фараона Хеопса. Єгипетської піраміди, яка перевершила шумерську цивілізацію в УАТ. Велику піраміду науково вивчали з 1638 року, тобто протягом 376 років, не тільки видатні археологи без астрономічних здібностей, а й видатні астрономи: Ісаак Ньютон і Піаці Сміт.

У науковому співтоваристві Велика піраміда вважається не тільки величезною похоронною спорудою, побудованою для нащадків фараонів. Вважалося, що у розмірах розташування споруди містяться важливі математичні константи, такі як точне значення числа π , а також глибоку астрономічну інформацію. Ці теорії, згідно з дослідженнями, повністю суперечать усім археологічним та етнографічним даним про історію та призначення пірамід. Ідея будівництва Великої піраміди полягала у створенні храму, де народжені будуть відроджуватися, і воскресати після смерті. Всі виміри такого храму повинні бути реалізовані відповідно до космічної філософії. Перш за все, там мало бути число, що відповідає астрономії, наприклад, число Венери і Марса, які сприяють народженню людини, і число сонця, яке гарантує ріст рослин, тварин і людей. Ця ідея знайшла загальне розуміння в єгипетському суспільстві, і зусилля всього народу призвели до будівництва храмів-пірамід у різних регіонах Єгипту [11].

Для реалізації ідеї будівництва таких храмів звернулися до УМТ, з якого були відібрані відповідні взаємопов'язані числа, що утворили пірамідальну структуру чисел. За задумом проектувальників піраміди, астрономічній одиниці час у добі, відповідала будівельна одиниця-довжина. Астрономічні та антропологічні значення, були закладені в розмірах внутрішніх приміщень піраміди та відстанях між ними.

Про Велику піраміду Хеопса - перше чудо стародавнього світу, збудоване у 2560 році до н.е. і досліджуване з середини XVII століття, розповіла наукова стаття Геннадія Юхимовича Гриценка [11]. Філософи стверджували, що Велика піраміда приховувала знання ортодоксальної єгипетської математики та астрономії. З цим пов'язана й інша наукова робота автора. Вона називається “Велика піраміда, Великий Сфінкс і храм Гізи-астрономічний комплекс людини. Математика, астрономія і світогляд” [11].

Всередині III тисячоліття до н. е. в Гізі був побудований найбільший єгипетський храмовий комплекс з 17 небесними тілами. Автор встановив, що Велика Піраміда і Великий Сфінкс, а також їхні храми були спроектовані згідно з розробленими цифрами математичної астрономії, які розшифровуються шумерською “Універсальною астрономо-математичною зворотньою таблицею”.

Світогляд стародавніх єгиптян був антрокосмологічним. Люди вважалися невід'ємною частиною живого космосу, в якому світло і планети були антропоморфними богами, які, як і люди, народжували дітей і вмирали. Поява планет після періоду невидимості-переродження - проектувалася на людей, які також мали воскреснути після смерті.

Справжніми батьками людей вважалися небесні боги. Це пояснювалося тим, що небесні боги у свій час знали час народження людини і сприяли як її народженню, так і її воскресінню після смерті. Антропософська філософія втілена в пірамідах і храмах Єгипту [21].

Комплекс пірамід Гізи був спроектований вихідцями з Месопотамії, які принесли шумерські астрономічні знання до Єгипту і увічнили священні “числа пірамід” в Біблії.

Першими були побудовані піраміда Хефрена (Піраміда Сонця) і Великий Сфінкс (земним втіленням, якого був фараон). Піраміда Мікериона була пірамідою Сатурна. Піраміда Хеопса була останньою і найдосконалішою збудованою місячною пірамідою. Об'єкти в Гізі пов'язані

між собою як астрономічно, так і математично. Піраміди і храм є однією астрономічною системою.

Оглянувши знахідку на той час Геннадій Гриценко, директор Центру космології при кафедрі філософії Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”, підтвердив, що це своєрідна стародавня земна обсерваторія, яку використовували для спостереження та обчислення руху небесних тіл у давньослов'янський період. На Буковині є кілька археологічних пам'яток, які свідчать про те, що наші предки мали розвинені астрономічні знання на рівні давньосхідних цивілізацій [27].

Свого часу Геннадій Гриценко шукав відповіді на питання про формування базових наукових знань в астрономії та математичних методах їх кодування, поставивши під сумнів висновки дуже авторитетного фахівця з історії науки, німецького вченого Отто Нейгебауера.

Геннадій Юхимович поставив цю подію в історичний масштаб, спираючись на результати багаторічних досліджень античних літературних джерел. У часі подія перемістилася на 2,5 тисячі років назад, а в просторі - з Пелопоннесу до Месопотамії. Результати показують, що стародавні астрономи мали набагато глибші знання про Всесвіт, ніж вважалося раніше.

Наставник автора, відомий російський етнограф Юрій Валентинович Кнорозов, колись застерігав від порівняння об'єктів з культур, віддалених один від одного в просторі та часі. Він порахував усі відомі археологічні пам'ятки та стародавні математичні тексти, починаючи з III тисячоліття до н. е. і аж до періоду, коли християнство поширилося по всій Західній імперії. Це докорінно змінило методологію історичних досліджень, що дало позитивні результати.

Було виявлено, що всі археологічні та історичні артефакти містять стандартні астрономічні константи. Наприклад, Стоунхендж був побудований відповідно до рівнянь №3 і №44 єгипетського папірусу Райнда,

а святилище-обсерваторія, яка у давньоримській столиці Сармисегети, що знаходиться в Румунії, - за №8, рівнянням даного папірусу [27].

Але спочатку треба було зрозуміти давній математичний метод кодування довгих чисел в астрономії. Астрономічні довідники містять числа для періодів і параметрів зірок та планет. Ці числа є математичними кодами. Однак історикам математики нічого про це не розповідали, бо вважали, що єгипетська математика “перешкоджала розвитку обчислювальної техніки” і що “зміст вавилонської математики залишався елементарним”, тобто з такою математикою нічого не можна було зробити в астрономії. Цікаво, що формули з папірусу Райнда вже досягають 140 років і є впевненість, що це абстрактно-математичні викладки [27].

По - друге, їм потрібно було знати, що думали древні про небо, і які періоди вони фіксували математично. Як уже згадувалося, історики астрономії знову не змогли надати тут нічого важливого і винесли остаточний вердикт. У догрецькі часи наукова астрономія на Близькому Сході не була розвинена, і лише в I тисячолітті до н. е. у Вавилоні люди знали цикли Сонця і Місяця, і почали записувати цикли планет. Ця ідея привела до висновку, що якщо розвинені цивілізації, такі як Шумер, Єгипет і Вавилонія, не мали знань з наукової астрономії, то й варварська “Європа” не мала їх [27].

Однак отримані знання дозволили висунути дві робочі гіпотези і довести їх правдоподібність: перша полягає в тому, що єгипетська і шумерська математика не була примітивною, і використовувалася для запису астрономічних величин. Друга полягає в тому, що близькосхідні жерці-астрономи мали такі ж астрономічні знання, як і грецькі астрономи.

Шумерська “Універсальна астрономо-математична таблиця”, яку вдалося реконструювати, об'єднавши фрагменти опублікованих клинописних взаємних таблиць у більшу таблицю з прямокутною сіткою. Отто Нейгебауер безуспішно намагався об'єднати ці фрагменти в таблицю з діагональною

сіткою. Стародавні астрономи використовували УАТ для запису величезної кількості астрономічних об'єктів. Тому, в астрономічних довідниках зафіксовані цикли Сонця, Місяця, Меркурія, Венери, Марса, Юпітера і Сатурна; 30-місячні і салонні цикли місячних затемнень; 19-річні цикли Сонця і Місяця; відносні розміри Землі, Місяця і Сонця; прецесія екліптики на 1 градус від 68 до 78 років. Згідно з цими астрономічними довідниками, обсерваторії будували в Європі у вигляді мегалітичних споруд - кромлехів (кам'яних блоків, поставлених по колу), а в Єгипті - у вигляді пірамід. Кромлех іноді слугував “астрономічним годинником”, записуючи астрономічні цикли шляхом повторення певної кількості лічильних одиниць в межах кола споруди. У єгипетських пірамідах одиниця виміру “царський лікоть” прирівнювалася до астрономічних одиниць, таких як дні та місяці.

З вульгарно-матеріалістичної точки зору таке пояснення виглядає логічним. Однак, для стародавніх мудреців запитання щодо сільськогосподарського виробництва не було філософською проблемою, а стосувалося феномену людського народження та смерті. У пошуках відповіді вони зверталися, звичайно ж, до неба, де за їхніми уявленнями жили боги. Ці боги-світила (планети) мали всі ознаки живих істот: теплі, бо світяться; розумні, бо спонтанно рухаються; дихають, бо змінюється цикл їхніх обертань; вмирають (зникають з поля зору) і народжуються знову. Жерці вважали людину восьмою планетою, що підкоряється законам космосу, і дату її народження визначали насамперед за Венерою. Венера має дев'ятимісячний цикл, звідки й походить її жіноче ім'я [27].

Вчення про живий всесвіт і причетність до нього людини викликало інтерес жерців до планет, тому вони записували їхні цикли. Близькосхідні астрономи фіксували не лише середній період планет, але й їхні мінімальні та максимальні періоди. Грецьких астрономів, навпаки, цікавив лише середній період. Саме тому Гіппарх не міг отримати “задовільних” даних про планети від своїх попередників. Історики ігнорують твердження Аристотеля про те,

що греки отримали “багато достовірних відомостей про кожну зірку” від єгиптян і вавилонян. Дослідження археоастрономічних об'єктів і писемних пам'яток з африканського, європейського та американського регіонів з III тисячоліття до н. е. до I тисячоліття н. е. показує, що всі вони були створені відповідно до вищезгаданого “астрономічного довідника”, який генетично пов'язаний з шумерським універсальним календарем.

Деякі археологи, ще не готові прийняти цей факт. В археології домінує ідея ізоляціонізму (культурного саморозвитку стародавніх суспільств) і засуджується ідея дифузійнізму Гордона Чайльда.

Тому в святилищі-обсерваторії для кожного періоду були зафіксовані небесні боги. Крім того, у святилищі фіксували цикли місячних затемнень, які символізують загальну “смерть”, і цикли людських народжень, які сприяють відродженню після смерті.

Величні стародавні релігійні та астрономічні споруди є невід'ємною складовою не лише давньої, а й сучасної культури. Наявність в країні джерел передач і передових математичних та астрономічних знань, змінює уявлення про рівень цивілізованості народів, які населяли ці регіони в давнину.

Україна, також, має низку чудових археоастрономічних пам'яток. У Карпато-Дністровському регіоні деякі з них датуються I тисячоліттям н. е. наприклад, “астрономічний годинник” у селі Долиняни та комплекс петрогліфів (астрономічних символів) на скелі біля села Бана (Чернівецька область). У Дніпропетровській області та на острові Хортиця знайдено потужну групу кам'яних пам'яток календарно-астрономічного змісту, подібних до Стоунхенджу (II-ге тисячоліття до н.е.).

Загалом, археоастрономія має важливе значення не лише для археологів, але й для лінгвістів, які розшифровують стародавні системи символів. Багато з них мають астрономічну природу. Як, наприклад, знаменита “Стела Хунена”. Якщо поррахувати ієрогліфи на цьому кам'яному монументі по

порядку, виходить число 591 день – найбільший період Венери. Проте, єгиптологи щоразу вичитують там якісь заклинання.

Дослідження Геннадія Юхимовича Гриценка активно підтримують філософи та математики Київського політехнічного університету. Це професор Борис Новіков, професор Ніна Вірченко та доцент Віктор Гайдай. А стаття про вміст “Великих єгипетських пірамід” була опублікована за сприянням академіка Ярослава Яцківа. Археологи, зокрема професор Сергій Пивоваров з Чернівецького державного університету імені Юрія Федьковича, зацікавився цим питанням у зв'язку з відкриттям яскравих археоастрономічних пам'яток на Буковині, про які згадувалося вище [27]. Археоастрономія - це, серед іншого, вивчення передових астрономічних інформаційних технологій у давнину. Як відомо, існує космічна програма з дослідження позаземних цивілізацій, від яких сподіваються отримати математично закодовані сигнали [9].

Важлива наукова робота автора стосується Фестського диска - астрономічного довідника II тисячоліття до н. е. Фестський диск- керамічний круг із загадковими ієрогліфами, широко відомий історикам стародавнього світу, який вважається однією з найбільших загадок минулого. Дослідники намагаються розшифрувати його вже протягом 100 років, але безуспішно.

Диск був знайдений у 1908 році археологом Л. Перньє під час розкопок палацу Феста на Криті. Він датується XVII століттям до н. е. Діаметр диска - 16 см. На стороні “А” диска зображено 123 ієрогліфів та чотири крапки. На стороні “В” - 119 ієрогліфів та п'ять крапок. Разом з крапками є 46 різних ієрогліфів, загалом 242. Ієрогліфи нанесені по спіралі і розділені на блоки вертикальними лініями. З обох боків диска розташовано 61 блок. Деякі блоки повторюються. Нумерація блоків починається від центру сторони А [14].

Автор досліджував проблему Фестського диска понад 30 років, і встановив, що диск є “астрономічним довідником”, своєрідним лічильним пристроєм. Його математична структура пристосована для фіксації чисел

астрономічної судової системи, а символи є астрономічними знаками, що вказують на числа астрономічних параметрів.

Для того, щоб розшифрувати Фестський диск, необхідно знати:

1. Зміст шумерської та єгипетської близькосхідної планетарної астрономії;
2. Параметри сучасної планетарної астрономії;
3. Принципи близькосхідної “вищої математики”, адаптовані до астрономічних розрахунків.

Укладачі диску спиралися на математику та астрономію, розшифровані авторами шумерської УАТ на початку III тисячоліття до н. е [14].

Ще одна наукова праця Геннадія Гриценка “Біблійні числа”, яка вийшла друком в Івано-Франківську в 2019 році видавництвом Лілея-НВ [20].

У своїй праці автор доводить, що Біблія (Святе Письмо) містить багато чисел з передової математичної астрономії та антропології. У біблійних коментарях зазначається, що цифри в Біблії не фіксують статистику чи хронологію фактів, а мають гіперболічне та символічне значення. Підкреслюється, що Біблія не є підручником з математики, астрономії чи космології. Також, невідомо про гіпотези, які б перевіряли біблійні цифри з астрономічної чи антропологічної точки зору [20, с. 3].

Отже, це лише невелика частина наукових праць та публікацій Геннадія Юхимовича Гриценка. Автор продовжує свої дослідження стародавніх культурних пам'яток і публікує наукові праці. Доведено, що давньоукраїнське суспільство було в центрі давньоєвропейської цивілізації з точки зору розвитку наукових знань, ще до запровадження християнства, оскільки розвинена астрономія існувала ще до греків. Досліджені автором, розташованих на території України багато кам'яних пам'яток, який мають календарно-астрономічний зміст, а також, розшифрування шумерської “Універсальної астрономо-математичної таблиці” та її впливу на давні цивілізації.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ГЕННАДІЯ ГРИЦЕНКА

3.1 Графіка, як провідний напрям творчої діяльності митця.

Постать митця є досить багатогранною та різнобічною, що проявляється у роботах даного художника: у живописі, монументальному мистецтві, графіці та ін. Творчий доробок Геннадія Юхимовича Гриценка є дуже багатим і різноплановим, а композиції є багатсюжетними, які зберігають традиції реалістичного творення художнього образу.

Художник працює у найрізноманітніших жанрах, стилях та техніках, тематика його творчості є досить насиченою. Це і козацтво, і лірика, і роботи на військову-патріотичну, дитячу та промислову тематику. Портрети, карикатура, пейзажі, побутовий жанр та інші.

Однак провідним напрямом у його творчості залишається графіка. Більше половини робіт автора залишаються “чорно-білими”, які є найпростішими у кольорах, але грають на контрасті одне з одним. Це можна побачити у виконаних ліногравюрах художника.

Наприклад у ліногравюрах “Зима”(рис. 1) та “Сімеїз”(рис. 2) художник рухом різця відобразив живе композиційне тло, штрихами передавши об’ємну структуру робіт. Вирізані ділянки виступають та ніби вириваються вперед, а з найдрібнішими деталями відображається весь пейзаж дерев, доріг та будівель.

Першими роботами художника у цьому напрямку образотворчого мистецтва були прості начерки, замальовки людей на вулицях виконані олівцем, чорною ручкою або фломастером. Митець має талант передати динамічний рух людських фігур, які виглядають, по-справжньому, живими у своїй діяльності. Так появилась багата серія замальовок чоловіків, жінок, дітей у русі, над якою художник продовжує працювати й надалі. На початку автор приділяв увагу дитячій тематиці, тому з’явилися такі ранні роботи, як

“Замість парасолі”(рис. 3), “Поділимося”(рис. 4), “До школи”(рис. 5), “Заметіль”(рис. 6), “Морозний день”(рис. 7) і багато інших [13, с. 7].

Ці твори митця виконані у 60-тих роках минулого століття та зображують малих дітей у своїй непосидючій діяльності. Роботи виконані простим олівцем та сухою голкою, проте художнику вдалося передати всю глибину почуттів зображених та виразність їхній емоцій. Наприклад, робота “Заметіль”- простий начерк олівцем, де двоє дітлахів біжать під час сильного вітру. У ній жодних зайвих деталей, звичайні лінії, але вони виглядають по-справжньому живими, у яких митець передав особливості дитячого характеру, як і в інших роботах. Ніхто не залишається байдужим дивлячись на них, і в цьому, також, проявляється талант художника. Своєю творчістю йому вдається викликати різні емоції, але точно не байдужість.

Велика частина робіт художника, належить до графічного мистецтва. Так, у 60-х роках ХХ століття більшість художників-графіків починали працювати у техніці ліногравюри, що додавала більше різноманіття у композиційне поле. Геннадій, також, опановує цю техніку та ознайомившись, вона швидко стає його улюбленою. Художник з усією наполегливістю працює та вже скоро презентує свої твори на виставках. Це роботи на промислову та робітничу тематику, а також пейзажі та портрети [13, с. 8].

Прикладом такого твору є багатофігурна композиція “Ремонтники”(рис. 8) створена у 1960-ті роки, де митець чудово передає динаміку руху робітників заднього плану, як контраст, двом фігурам, що розмовляють на передньому плані, які є центром композиції. Вирізані білі лінії вдало передають пози та рухи, неначе композиція оживає. Жодних лишніх деталей та зайвих штрихів [13, с. 8].

Робота з графіки “Ремонт Дніпрогесу”1975р. (рис. 9) є однією з найкращих у своєму жанрі. Художник зобразив працівників з найдрібнішими деталями. Висвітлено всі пози та рухи людей, матеріали та інструменти, а також тонкі деталі передано максимально реалістично. При створенні

візуального простору в якому працюють багато людей, митець використав горизонтальні та вертикальні лінії. Художник відобразив людей з найдрібнішими елементами, а їхні рухи найрізноманітніші, які не повторюються [13, с. 7].

Ще однією роботою художника з промислової тематики є ліногравюра “На колії” 1966 року (рис. 10) на якій зображено робітників, які прокладають нові колії. Тяжка праця, яка повинна бути виконана, незважаючи на погодні умови, тому робітники з усім завзяттям працюють, не звертаючи уваги на дощ. Майстерно та деталізовано виконана ліногравюра, з найдрібніших штрихів.

У гравюрах Геннадія Гриценка (Марченка) відзначають композиційну виразність, те як фігурне зображення взаємодіє на фоні графічного полотна, застосування всіх академічних форм і пропорцій, окремих деталей, які є згладженими та чіткою культурою штрихів і тону. Як у роботах митця органічно поєднуються композиція листа.

Під час навчання в Інженерно-будівельному інституті в Ростові-на Дону, впродовж п’яти років Геннадій Гриценко (Марченко) був карикатуристом у студентській газеті. Він почав працювати у жанрі карикатури та над соціальними темами. Це були готові, самодостатні роботи на кшталт манери швидкого малюнка, які не потребували завершення. Гумористичні замальовки добре стилізовані, в яких влучно відтворено конкретний характер.

Часто художник виконував швидкі замальовки у громадських місцях, таких як на вулиці, в парку, де миттєвими рухами передавав динаміку людських фігур у просторі простежуючи найтонші нюанси в характері пересічних людей. Митець виконує жанрові зарисовки, які є маленькими композиціями, що мають добре продумані деталі, але водночас застосовано мінімальну кількість виражальних засобів. Геннадій Гриценко вміло передає

пластичність рухів за допомогою простого олівця, чорної ручки або фломастерів.

Серія графічних творів “У музеї” припадає на період активного творчого життя художника, в яких основну роль виконують не експонати, а живі люди. Чоловіки та жінки у яких спостерігається різна психологічна реакція на побачене. Це може бути зацікавлення, зосередженість, здивування чи захоплення й інші емоції [13, с. 7].

В цих творах митець зумів зафіксувати момент ентузіазму й свого своєрідного характеру кожного з відвідувачів музею, і на скульптурі, і на живописі. В даних композиціях лінія є чіткою, яка створює фігурний контур та відображає характер зображуваного, а в рисунках на такі теми, як “Відпочинок”, “На пляжі”(рис. 11), “Обідають”, “Рибалки” (рис. 12) лінія стає більш "живописною", яка несподівано обривається, або заокругляється, може взагалі зупинитися, і ніби створює живий рух у зображеному дійстві [13, с. 7].

Однією з провідних тем творчості художника - козацтво. Національні герої та легенди української історії, які є визначальними у творчості графіка. У своїх композиціях митець відображає козаків, коней, зброю та кобзу - усі характерні елементи, що зображували захисників України в народних картинах. Багато робіт присвячено героїчній боротьбі українських козаків.

Художником представлено графічні твори: “У похід” (1980-ті), (рис. 13) графічний твір митця, де козаки покидають свій дім та вирушають у дорогу. Тут можна розглянути представлені усі характерні елементи зображеного козака, а на задньому фоні береги Дніпра, що омивають Січ, які також дуже часто зустрічаються у творчості даного художник.

“Козак у космосі”(рис. 14) досить цікавий графічний твір, у якому козак на коні скаче між зірками, ніби шукаючи щось незвичне та таємниче. Художня картина виконана тушшю та сприймається досить фантастично. Цікаво, що Геннадія Гриценка можна ототожнювати саме з цим твором,

оскільки художник є козаком і так само, як і на картині зображеного козака, який проривається між зорями, так само і художник із великим захопленням досліджує космос та зірки у науці, як космологію та астрономію, у яких він шукає правдиві відповіді на поставлені запитання.

Серію начерків виконані вугіллям, автор присвятив Запорізькій Січі та острову Хортиця. Художник родом із Запоріжжя, відвідував і працював на місці, тому було багато зроблених замальовок. Прикладом є ‘Запорозька Січ’ (рис. 15) на якій зображено ворота до Січі, а також козак на коні, який прямує до них. Виконана вугіллям, у якій чудово передано рельєф даної місцевості, тому робота виглядає об’ємною та реалістичною. Майстерне застосування вугілля, як художнього матеріалу, з усіма тонами. Лінії на фоні заднього плану є плавними, ледь торкаються паперу, на противагу передньому плану з чіткими темними лініями.

І це не всі творчі роботи художника по даній темі. Твори створені з критеріями реалістичної мови, з максимальною увагою до деталей та знанням нашої історії українського народу, зокрема козацтва. Всю історію України відбувається боротьба, і як тоді, так і зараз, наші герої стають на захист нашої свободи.

З козацькою тематикою тісно переплітається лірика та кохання. Художник створює серію художніх творів, в яких оспівує побачення молодої дівчини з козаком та проводами його на війну [13, с.11].

Картини ‘Проводжає’ і ‘Побачення’(рис. 16), виконані тушшю та зображує двох молодих закоханих. На передньому плані у повний зріст їхні фігури, на задньому тло пейзажу, кінь, дуб та зброя - усі головні елементи даних творів. В одній роботі молода дівчина зі сльозами на очах проводжає свого коханого в далеку дорогу, очевидно що дівчина не хоче відпустити його, але він козак і має обов'язок не тільки перед нею, але й Батьківщиною. З надією на швидке повернення юнак прощається зі своєю коханою. В іншій роботі молода пара нарешті возз'єдналася, і мають надію що назавжди. Це

серія творів у яких тісно переплітається любов, мужність та жертвність, обов'язки перед Батьківщиною.

Кожна деталь у роботі взаємопов'язана. Художник зображує не тільки об'єкт, який хоче бачити, але й детально відтворює тло даної роботи та як їх можна між собою зв'язати.

У роботах Геннадія Гриценка (Марченка) важливе місце посідає гуцульська тематика та пейзажі Карпатських гір, низин Поділля... Багато років художник працював на Прикарпатті і створив безліч замальовок, у яких передає свою любов до краю. Митець майстерно відтворює побут, звичаї та традиції Гуцульщини.

Це добре проглядається у графічних творах художника. Творча робота тушшю “Косар” (рис. 17) де зображено старшого гуцула босоніж, у звичайній білій сорочці та штанях, на голові традиційний гуцульський капелюх. Старший чоловік, який відпочиває та курить цигарку, поруч чекає на подальшу працю коса, а на задньому плані копиці сіна та ліси, пасеться худоба. І це все зображено на тлі карпатських гір.

У роботі тушшю “Карпатське молоко” (рис. 18) жінка в традиційному одязі та в хустині з відром сидить на ослінчику та доїть корову серед ночі. То вже пізня година, оскільки на небі видніється місяць, навкруги дерева, а далі ідуть ліси. Всю працю вже було зроблено, і лишилося тільки нагодувати худобу та видоїти молоко. Митець відобразив найтонші деталі з усіма темними складками на одязі та промалювавши більшість дерев, у яких композиція виглядає по-справжньому реалістичною та довершеною.

У картині “Гуцульське обійстя” (рис. 19) яскраво передано гуцульський побут. У карпатських горах дерев'яний дім з вівцями та іншою домашньою худобою, з усіма потрібними інструментами, такі як лопата, сокира, пила... Господарі працюють по дому, сумлінно виконуючи свої повсякденні обов'язки. Так само, і в роботі “Веранда” (рис. 20) де на передньому плані добре видно житловий побут місцевих жителів, а на фоні ззаду

простягаються безмежні гори з густим лісом та будинками на пагорбах. Легкими штрихами художник створює справжній гуцульський побут, з усіма потрібними атрибутами у господарстві.

Гуцульщина, такий край, який має свої унікальні традиції та звичаї, що істотно відрізняються від інших. І це також простежується у роботі “Перед грозою”(рис. 21) на яких чоловіки, жінки та діти швидко завершують свою працю, намагаючись встигнути до дощу. Скоро почнеться гроза, он уже в небі блискавка промайнула. Цікаво спостерігати, як автор передає у своїх творах найменші прояви на зміну погоди та й своєрідний характер в цілому.

У творчій роботі художника “Розмова” (рис. 22) можна детально роздивитися усі елементи українського традиційного одягу цього краю, як чоловічого, так і жіночого. Геннадій Гриценко постарався максимально точно відтворити особливості колориту гуцульського одягу, що добре проглядається у живописі художника. Оскільки митець довго прожив у горах, він ретельно вивчив всі їхні звичаї побуту, а деякі елементи одягу додав до своєї колекції.

У картині “Гуцульські коні” (рис. 23), художник відобразив чорною фарбою багатофігурну композицію, на передньому плані якого виступають упряж коней з декоративними китицями та людські постаті на задньому фоні. Всі звично вбрані у традиційну одіж та очевидно, що збираються у дорогу.

“Скиртують сіно” (рис. 24) звична діяльність праці у горах, коли підготовлюють копиці сіна. Художник, також вирішив втілити цю повсякденну діяльність у своїй творчій роботі. Картина є чорно-білою, виконана тушшю і є дещо декоративною, що дозволяє цікавіше розглянути дане тло.

Поруч з важкою працею знаходили й місце для відпочинку, а також веселою грою на традиційних музичних інструментах і танцями. Це чудово зображено у творах художника “Музики”(рис. 25) та “Гуцульська мелодія” (рис. 26).

Прекрасна робота “Музики” у декоративному стилі, яка показує музик з різними музичними інструментами, такі як скрипка, цимбали та віолончель. З різних сторін зображені танцівники, які чудово доповнюють дану подію. Робота митця пронизана гуцульським колоритом, навіть у чорних лініях туші відчувається яскрава барвистість, що ще більше доводить талант художника.

У “Гуцульській мелодії” декоративно відображено гру сопілки гуцула для дівчини на передньому плані. На фоні проглядаються квіти та вівці, а на задньому плані хвойні дерева та густі ліси. Дана робота декоративна та дещо стилістично виконана художником у своєрідній манері.

Замальовка художника “Гуцул” (рис. 27) є добре продуманим зображенням у кожусі та головнім уборі гуцула з люлькою в роті. Він на передньому плані виділений всіма тінями, однак ззаду фон, який художник зобразив тільки начерками у вигляді простих ліній, але і в них можна розгледіти будинки, людські постаті та ліси на тлі гір.

Ці роботи митця впізнають за пластичністю ліній, продуманими деталями в побуті, певними особливостями художньої образності. Домінування згаданої тематики зумовлене географічним розташуванням та багатими культурними традиціями краю, що й відобразилося в творах побутового жанру художника.

Нерідко під час своїх подорожей Карпатами Геннадій Гриценко створював етнографічні замальовки. Художник наносив на папір динамічні композиції найрізноманітнішими матеріалами: простим олівцем, ручкою, тушшю, маркерами, фарбами. В їх основу лягли побутові сцени, здебільшого на фоні пейзажу. Графік у своїх творах втілював ідею збереження української народної культури, її духовні, а також, матеріальні цінності та внесення їх до мистецького простору України.

Однією із загальних проблем, що стосувалося вітчизняного мистецтва ХХ ст., було визнано значний вплив тоталітарного режиму на мистецькі твори, який не дозволяв адекватно сприймати перебіг національного

культурно-мистецького процесу. Звичайні твори середини ХХ ст. в українській графіці, віддзеркалюють сукупність усіх проблем, які на той час вирішували багато митців з фундаментальними темами соціалістичного реалізму. Основними з них є тема праці, і частково пов'язаної з нею теми радянського побуту, героїко-революційна тема, образу сучасника, особлива увага приділялася історичному минулому українського народу [36, с. 98].

У цей період роботи художника характеризуються розкриттям морально-психологічних, соціальних, ідейно-естетичних проблем буття, через тяжіння до стилістичних засад соцреалізму у виборі тематики, і у композиційній побудові. А ще, художник відтворював жанрові сцени на фоні індустріальних перетворень, що відбувались на Прикарпатті [36].

Ще одна тема у творчості графіка - сім'я. У якій художник відображає взаємини у сім'ях, любов матері до дитини, велику скорботу втрати. У графічних мистецьких творах “Материнство”(1970-ті), (рис. 28) зображено мати, яка колише свою дитину. Це нове життя у цім світі, яку потрібно оповити турботою і любов'ю. Робота є простою, але водночас з дрібними елементами на одязі, у яких відчувається культура того часу. Трагічна графіка “Мати”(1990-ті),(рис. 29) пронизана безмежною біллю, тугою, сумом матері, яка втратила дитину на війні. Нема нічого гіршого, як батьки хоронять своїх дітей, а причиною цього стають воєнні дії. Картина відображає жінку, як уособлення всіх матерів з глибокою скорботою в очах на фоні густого диму, а на землі полегли воїни, які також чийсь діти. У сучасних реаліях ця похмура робота відчувається дуже гостро.

До цього можна віднести і начерк чорним олівцем “Прощання”(рис. 30). Молода дівчина прощається з близькою людиною, яка найімовірніше вирушає у далеку дорогу, можливо й на війну. І не знати чи зустрінуться вони знову, тому так вдало передано всю журбу, що охоплює обличчя, стиснуті губи і от-от підуть сльози. Ці роботи викликають емоційний поклик у глядача.

Одна із дуже цікавих робіт художника "Під дощем" (рис. 31). Це рання робота Геннадія Гриценка виконана сухою голкою. А зобразив на ній багато людських фігур, які намагаються укритися від негоди. На передньому плані фігури виділені чорним, на них акцентується уся увага. Задній фон пророблений світліше, а будівлі зображені ледь помітними начерками. Штрихи є прямими та різкими.

Художник виступив ілюстратором до однойменної повісті Віктора Близнеця "Паруси над степом" виданої 1965 року [3]. Повість розповідає про життєрадісних мрійників, завзятих діями хлопчаків, які хотіли стати пілотами, винахідниками або трактористами та дівчаток – майбутніми артистками, ланковими, вчительками... Люблячи свій неоповитий степ з безмежним синім небом з білими парусами хмар. Проте, війна безжально перекреслила їхні мрії. Та вони не змирилися, в їхніх відчайдушних серцях спалахнула люта ненависть до фашистів. Юні герої Грицько, Ліда, Володя та їхні товариші стали підпільниками та взяли у свої руки зброю, щоб боротися до кінця. Ілюстрації художника чорно-білі, з створеним автором художнім образом, в яких відчувається повна картини повісті (рис. 32), (рис. 33).

Також, художник створив серію графічних творів до казки данського письменника Ганса Крістіана Андерсена "Дюймовочка". Митець проілюстрував кілька значних епізодів з твору у своїй художній манері.

Отже, це не всі теми, які можна розглядати у творчості Геннадія Юхимовича Гриценка (Марченка). У графіці Геннадій Юхимович працює з багатьма жанрами, пробує себе у різних техніках, як от ліногравюра, туш, суха голка і звичайний олівець. У цих творах можна прогледіти емоційний стан самого художника. Щоб краще зрозуміти, які образи, символи використовує митець, та яке значення вони мають, потрібно детальніше заглибитися у мистецьку діяльність даного художника. Оскільки художник - графік та монументаліст працював у багатьох напрямках, його творчий

доробок є досить насиченим, а його різнотематична і багатосюжетна графіка зберігає традиції реалістичного творення художнього образу.

3.2 Особливості станкового живопису Геннадія Гриценка

У живописі, як і в графіці та інших видах мистецтва, Геннадій Юхимович Гриценко художніми матеріалами передає свої ідеї та почуття, щодо відображення дійсності. Своє бачення митець виражає через художній образ, колір та лінії. У живописі художник має більше можливостей показати побачене, вже не тільки через лінії та штрихи, а й ще через велику гаму різних кольорів.

Тематика живопису художника є так само різноманітною та багатосюжетною, як і в графіці. У 1980-роки художник працював на Прикарпатті, що дало змогу відвідати мальовничі місця карпатських гір. Карпатам митець присвятив серію кольорових замальовок. Наприклад робота “Карпати” (рис. 34), яка виконана гуашшю. Картина надзвичайно яскрава та мальовнича, яка притягує погляд глядача. На передньому плані зображена чиясь домівка на пагорбі серед лісів, а на задньому плані митцю вдалося передати реалістичні гори лініями та штрихами. Мазками темної фарби художник відтворив затемнені місця та густі ліси. По роботі видно, що уже осінь вступила у свої права, і забарвлення дерев здебільшого видніється яскраво - жовтим, коричневим, помаранчевим та приглушеним червоним. Тільки на задньому фоні, далі проглядаються ще зелені ліси, а на самій верхівці гори можна розгледіти, що вже лежить сніг. Художнику вдалося передати таку атмосферну та чітку з максимальними деталями замальовку Карпатських гір. З цієї роботи можна зрозуміти що художник чудово володіє кольором та світлотінню.

Ще одна робота присвячена карпатським горам називається “Осінь у Карпатах” (рис. 35), також виконана у 1980 роках барвистою гуашшю. Картина зображує гуцулів у своєму традиційному вбранні, верхи на конях,

які переходять гірську, бурхливу річку на фоні золотистих дерев, що позначає початок осені. На задньому плані автор темними мазками фарби позначив глибину зображених гір у більш холодних тонах, ніж на передньому плані. Художник відобразив кожне дерево, щоб передати більше об'ємності композиції та вдало використовує фарби у різних тонах та відтінках, щоб передати більш насичені кольори та художні виразності. Це одна з найулюбленіших тем Геннадія Гриценка, тому видно з якою любов'ю та натхненням передає дійсність зображеного на папері.

Творча робота художника “Пасуться коні” (рис. 36) де зображено двох коней темного і світлого, на фоні гір та скель поблизу гірської річки. Кольори є легкими та теплими, оскільки митець відображає пору золотої осені. Дерев та кущі забарвлені жовтими, помаранчевими та золотистими кольорами. Тиха, спокійна зарисовка на фоні атмосферних гір, а трохи далі зображено трьох людей відпочиваючи близько води на тлі цієї природи. Зображені лінії є плавними та заокругленими. Можна сказати, що Гриценку вдалося передати спокійний фон барвистими тонами вперемішку з приглушеними тінями, за яким дуже приємно спостерігати, настільки він є легким. Робота так само виконана гуашшю у 1985 році. З особливою творчою майстерністю митець відображає дану місцевість.

“Над Дністром” (рис. 37) дуже атмосферне зображення художника. Це картина, на якій відображено широке плесо річки Дністер у центрі, кругом гір, а на лугах молоді люди кружляють у традиційному одязі на фоні мальовничих пагорбів та скелястих гір. Все це дійство відбувається при західному сонці, коли все довкола забарвлюється у золотисті та жовтогарячі тони. А на передньому плані вже наступають тіні. Геннадій Гриценко дуже добре передав усі плавні переходи та інші художні особливості при вечірній порі, коли сонце от-от зайде за обрій, і те як воно відображається у річці. Ця робота є однією з найкращих у даній тематиці художника і є моєю улюбленою.

Тісно з Карпатами переплітається гуцульська тематика у художника. Так було створено серію про гуцулів та гуцульські традиції у горах. Картина “Вівчар з вівцями” (рис. 38) написана 1985 року гуашшю на папері. Художник так само змальовує осінні гори та бурхливі ріки. На передньому плані вівчар у головнім традиційним уборі та у кептарі, який грає на сопілці та пильнує отару овець, щоб кудись не пропали. Дана місцевість є гірською з великими каміннями коло ріки та крутими схилами. Деякі дерева ще зеленіють, але більшість уже пожовкли. Кольори у роботі є досить яскравими та теплими, з чіткими хвилястими лініями, що передають лісову місцевість.

Так само творча робота “Карпатський краєвид” (рис. 39) виконаний здебільшого у теплих різних відтінках на передньому плані, а далі видніються затемнені гори. Тут зображується гуцул, що дує у трембіту, а поруч з ним жінка сидить на траві у звичному гуцульському одязі, яка напевно принесла їсти. Трохи далі внизу розміщується гуцульське село з дерев’яними будинками, і отару овець яких пасуть додому. Ще трохи далі на пагорбах жовтогарячий ліс у всій своїй осінній красі. Очевидно, що сонце вже потрохи сідає і тому передній фон у насичених кольорах, щоб передати цю атмосферу.

Так майстерно художник передає цю тему через замальовки у таких яскравих, насичених кольорах та легкими чи різкими штрихами і плавними лініями що відображають гори.

Разом з гуцульською тематикою переплітається і лірика про кохання молодих людей. У яскравій картині 1990 року виконання “Гуцульська молода” (рис. 40) де юна дівчина стоїть за деревом у гуцульському національному одязі: у вишитій сорочці з кептарем та запасці перев’язаною крайкою. Перебираючи пасма світлого довгого волосся, ніби хвилюючись що її помітять. Поруч з нею кошик з яблуками, а далі старший гуцул грає на сопілці пасучи овець. Він так само зображений у гуцульську одіж: кептар з сердаком, на голові баршівка-традиційний убір, а на ногах-крашениці та

онучі (штани та взуття), а поруч бартка. Слід додати, що художник максимально точно та реалістично відобразив все гуцульське вбрання, як чоловіче так і жіноче. Це проглядається і в інших роботах Геннадія Гриценка. Все зображено на фоні барвистих гір, які автор передав такими яскравими зі всіма схилами та пагорбами. Поруч з в'ючою рікою та кущем калини на березі. Кожна деталь плавно відображена кистю художника: кольором, тоном, виділена тінню, щоб виглядало максимально реалістично та правдиво. Також тут додано багато маленьких деталей, такі як, камінці чи гриби коло дерева. Мені дуже подобається ця робота художника у якій ніжно оспівано про початок такого щемливого почуття, як кохання.

Картина “Довбуш” (рис. 41) присвячена українським повстанцям Карпатських гір, зокрема ватажку опришків - Олексі Довбушу. Не витримавши знущань над простим людом, Довбуш стає на шлях народного месника, який стає на захист простих селян. На передньому плані зображено гуцула у традиційному одязі, найімовірніше Олексу Довбуша, верхи на коні разом з сокирою та пістолем, який веде у бій. А на задньому плані вже розгоряється вогнище, поруч скачуть товариші. Та сонце заходить за обрій. Тут зображено набіг гуцулів на ймовірно ворожий табір. Робота є досить великою, і у ній відчувається певне напруження від майбутнього бою. Це вдалося досить добре передати. Вираз гуцула досить напружений, але водночас рішучий. Він упевнений у майбутній перемозі, та глядача тримає у напрузі. Робота є надзвичайною, яка створена гуашшю, щоб передати яскравість тодішніх подій.

Ще одна творча робота художника у якій оспівується кохання між молодими. Називається “Побачення” (рис. 42) на якій зображено на тлі карпатських гір молодих людей у вже знайомому гуцульському вбранні. Юнак сидить на камені та грає на сопілці, поруч з ним біля дерева так само перебираючи за волосся молода дівчина з кошиком яблук. Далше на плані пасуться коні, поруч ріки. Дані події відбуваються літом, бо все зелене буває

та цвіте. Кожен мазок пензля художника передає найкраще кольорове рішення, оскільки виглядає по-справжньому гармонійно. Дуже багато дрібних деталей, які додають наповнення даній картині. Художнику добре дається змалювати гірський пейзаж, тому виглядає досить реалістично.

Гуцул, який сидить на камені, грає на сопілці або пасе овець, дівчина стоїть біля дерева з кошиком фруктів у традиційному вбранні, а на задньому плані скелясті гори та річка - це певні складники у роботах художника на дану тематику.

Своєрідна робота художника “Танець” (рис. 43) намальований у 1973 році аквареллю. Ця робота є пивною та колірною з певними акварельними властивостями, як художнього матеріалу. Зображує вона танок козака та двох молодих дівчат на галявині лісу. Лінії є плавними, які відстежують кожен рух руки чи стрічки. Головні герої є зосередженими, щоб не збитися з танцю. А їхні фігури виділені чорною ручкою, яка виділяє їх на передній план.

Ще одна улюблена тема художника - козацтво. Оскільки автор сам із Запоріжжя і змалку захоплений усім козацьким духом то присвячує значний творчий доробок козакам, їхній національно-визвольній боротьбі, легендарним героям минувшини та Запорізькій Січі.

Він, як і більшість українських художників, звертається до образу безсмертного козака Мамаю. У всіх народних картинах, що зображують Захисників України, присутні усі елементи даних робіт: козак Мамай, кінь, зброя, кобза. У своїх роботах митець акцентує увагу на поведінці козака і зображує його так, щоб він був прив’язаний до загального полотна [13, с. 11].

Геннадія Гриценка цікавлять постаті українських князів та героїчних гетьманів, народних месників. Він створив ряд яскравих портретів Павла Полуботка (рис. 44), Івана Виговського (рис. 45), Данила Галицького та Олекси Довбуша. Це поясні зображення з багатьма деталями, які образно характеризують зображеного. Так гетьманів зображено на тлі їхніх гербів з перначами, булавами і шаблями. Ці твори об’єднують монументально-

декоративна побудова композиції, яка трохи нагадує парадні портрети XVIII ст. Величні фігури героїв випромінюють рішучість, впевненість та войовничість [13, с. 12].

Геннадій є автором багатофігурної композиції “Галичина могила” (рис. 46). В уяві художника це давня дохристиянська легенда поклоніння народу княгині, яка сидить на вершині насипу. Мистецькими засобами він звертає увагу глядача на віруваннях слов’ян тих далеких часів. Робота виконана у 1990 роках на якій зображено багато фігур, проте, художнику вдалося докладно відтворити дану подію [13, с. 12].

Так само робота “Запорожець” (рис. 47). Картина виконана гуашшю та є дещо стилістичною з усіма атрибутами козацького малюнка. Зображує вона козака, верхи на білому коні, де з шаблею, пістолем та стрілами запорожець відбивається від погоні. На тлі чистого неба, галопом вільним полем у напрямку своїх товаришів, де вже подають сигнальний вогонь, а далі за рікою спалахує вогонь. Ця робота митця тримає у напрузі. Тло є досить яскравим у свої стилістичній задумці художника.

Відомий твір “Несе Галя воду” (рис. 48) яку знають, як українську народну пісню, теж не оминули. Художнє полотно зображено гуашшю щоб передати своєрідний колорит. Несе молода дівчина воду. Вдягнена вона у вишиванку-народний одяг з коралями. Довга темна коса в’ється додолу, а поруч слідкує молодий козак, точно залицяючись до юнки. Зображений з шаблею та пістолем він має досить грізний вигляд, але водночас зацікавлений. Стоїть козак спершись на вірного коня, якого напувають. Ця творчість викликає емоційну зацікавленість, оскільки це здебільшого наша народна творчість.

З серії де митець оспівує кохання з козаком є робота “Проводжає” (рис. 49). У якій закохані прощаються та дівчина проводжає коханого у далеку дорогу. Очевидно, що вона не хоче відпустити його, але він захисник і на нього вже чекає товариш на коні. Його поклик захищати рідну землю, так

само як, і любити свою кохану. Картина яскрава та викликає легку печаль, але й в надії, що пара скоро возз'єднається. Це викликає емоційний поклик у душі, оскільки можна порівняти з сучасними реаліями. Художник відтворив кожен листочок та травинку тонами, щоб виглядало більш реалістичніше. А на дальньому березі на фоні Дніпра проглядається Запорізька Січ.

Яскрава, художньо-стилістична картина Геннадія Гриценка “Урожай” (рис. 50). Барвіста, насичена кольорами зображення двох дівчат, які збирають колосся. Це можна розглядати як образи сильних духом жінок, що працюють та дбають за врожай. Художник зобразив їх традиційно у вишиванках з стрічками вплетені у волосся, на шиї буси, а самі у кептарях та запасах. Зверху картину обрамляють виноградні лози з гронами, а знизу калина з соняшником-національними українськими символами. На задньому фоні бурхлива ріка та ліси. Обличчя дівчат є спокійні, ледь усміхнені, вони задоволені своєю працею.

Також, образ сильної жінки можна розгледіти у творчій роботі художника “Бандуристка” (рис. 51), у якій художник поєднав туш з акварельними фарбами і вийшло досить насичено. Тут намальовано молоду бандуристку у вишитій сорочці, з стрічками заплетених у волосся та іншими традиційними елементами одягу. Картина стилізована авторською майстерністю, де проглядається певна ідея з символами соняшника, калини та козака на задньому плані. У всіх цих творах простежується власний стиль художника.

Акварельні зарисовки “Вечір над Дніпром (рис. 52) та “Вуличка в Ялті (рис. 53) виконані в один період у більшості холодних відтінках. Максимально використані темні мазки пензля, щоб передати вечірні сутінки, а світлим виділено місячне світло, яке сягає вулиці, які виглядають живими.

Отже, у мистецькому доробку розкрито жанрову, сюжетно-тематичну спрямованість та вияви індивідуальної авторської манери у живописі художника, чия творчість розглядається в межах означеної території та

розглянуто тематичний, жанровий діапазон та різноманітну композиційну структуру аркушів. Митець застосовує індивідуальні засоби образотворення, які збагачені новими художньо-естетичними якостями, пластичними рішеннями, що виявляють індивідуальне авторське бачення.

3.3 Основні напрацювання Геннадія Гриценка у галузі монументального мистецтва.

У своїй творчій діяльності Геннадій Гриценко покладається на здобутки українського образотворчого мистецтва. 1960-1970-роки стали переломними у творчому житті художника, зокрема у монументальному мистецтві. Це сталося завдяки спільній праці та спілкуванні з художниками - шістдесятниками. У співавторстві він створив декілька монументальних творів [52, с. 231].

Різке піднесення монументального мистецтва в Україні припадає на 1960-ті роки ХХ століття. Тоді ж появляються нові матеріали та техніки, які призводять до поширення мозаїки, як основної складової у монументальному мистецтві та використання їх, як оформлення не тільки інтер'єрів, але й екстер'єрів, у будівлях та житлових будинках. У середині 1960-х рр. було розмаїття напрямів і стилів, проте художники-монументалісти звернулися до використання у монументальному оздобленні, мотивів з українського народного мистецтва [52, с. 231].

Київська художниця - монументалістка Галина Зубченко запросила Геннадія Юхимовича Гриценка до співпраці. Це було мозаїчне оформлення екстер'єру експериментальної середньої школи №5 у м. Донецьку (1965-66 рр).

Над ескізами всіх композицій у комплексі працювали Віктор Зарецький, Алла Горська та Галина Зубченко. Це уперше художники-професіонали працювали за законами не академічного мистецтва, а народного [52, с. 231].

Спільна ідея створення монументального мистецтва об'єднала митців різного профілю та поколінь під час праці над проектом оформлення екстер'єру донецької експериментальної школи № 5. До складу групи увійшли: учень і послідовник бойчукізму - художник Г. Синиця, митці-станковісти А. Горська, В. Зарецький, О. Коровай, В. Парахін, Г. Гриценко (Марченко), І. Кулик, митець-монументаліст Г. Зубченко та філолог Н. Світлична (рис. 54). Ця група утворилася за ініціативи Г. Зубченко, яка отримала замовлення на оформлення середньої експериментальної школи в м. Донецьк, від Академії архітектури. Тоді ж вона запросила до співпраці А. Горську та Г. Синицю, з якими підтримувала творчі стосунки. Головним у бригаді став Г. Синиця як найбільш досвідчений майстер і автор власної мистецької концепції [52, с. 232].

Групою було створено дев'ять монументальних композицій, яких об'єднювала спільна ідея сюжету міфологічного характеру.

Мозаїки розкривають стародавні міфи про створення світу та космологічні погляди наших предків на їх розкриття. Зображення утворюють послідовну розповідь, про що свідчить взаємне розташування та їхні назви – “Космос”, “Вода”, “Вогонь”, “Земля”, “Шахтарський край”, або “Прометей”, “Повітря”, “Сонце”, “Надра”, “Життя”, що уособлюють створення світу, зародження нового життя та його розквіт [52, с. 232].

Через строгий нагляд та контроль над виконанням проєкту, тематика яка мала національно-міфологічний прояв, була прихованою від більшості, але у вузьких колах була відома. Вісім монументальних композицій екстер'єру школи відображають первісні язичницькі уявлення про створення світу – новий початок через возз'єднання вогню як чоловічого начала та води як – жіночого у прадавньому хаосі космічного простору на земній твердині, появи наземного та підземного світу, життя якого підтримує зірка - Сонце. Кожне мозаїчне панно школи надзвичайне у колористичному вирішенні [52, с. 232].

Композиційна мозаїка “Життя” (рис. 55) викладена смальтою та керамічною плиткою у 1965 році Галиною Зубченко. Подібна до українських народних килимів, на яких зображують традиційних оленів, що в народному мистецтві є втіленням чистих почуттів. Панно побудоване на зіставленні та в єдності великих кольорових плям. На темно-зеленому тлі, який має перехід до блакиті на контрасті подано світло-жовті плями оленів. Писанки із зображенням небесних світил висять на рогах тварин, а у центрі мозаїки світлий образ сонця. Все зображено на фоні серед чудово оздоблених квітів [48, с. 23].

У центрі знаходиться панно “Земля” (рис. 56). Це зображення декоративного яскраво-жовтого соняшника в обрамленні зеленого листя. Колоски пшениці, який кожен має свій відтінок та лише йому притаманну форму, високі з неповторним різноманітним малюнком і кольором. Тло панно викладано однією керамічною плиткою чорного кольору, що символізує чорнозем. Яскрава, сонячна пшениця та соняшник, як прототип сонця, дуже виразно виглядають на чорному тлі, що нагадує родючу українську землю. Тут простежується певний символізм: сонце-соняшник, чорнозем-земля. Мозаїка викладана керамічною плиткою, яка під різними кутами, залежно від освітлення, міниться різноманітними відтінками світла, що збагачує й прикрашає панно [48, с. 22].

Мозаїка “Вогонь” (рис. 57) виконана Геннадієм Марченко є чудовим прикладом того, як колорит у поєднанні з динамікою формує композицію твору (рис. 58). Символічний образ вогню втілений у вигляді великої розпеченої квітки з палаючими пелюстками. Зображена на синьо-зеленому тлі, як контраст яскравому горінню. Розкрита квітка, у якій відчувається розпеченість, ніби випромінює жар. Відчуття сильного вогню у серцевині створюється поєднанням двох протилежних кольорів – холодного білого та гарячого помаранчевого. Вони насичують у собі найбільшу напругу полум'я. Червоні та жовті пелюстки у холодних тонах, які відходять від центру,

закручуються, та охолоджуючись перетворюються на блакитні, а сині – долучаються до холодного полотна. Вогонь, що спалахує зображений невинною динамікою, яка відтворює враження безперервного горіння. Також, тло “перебуває” увесь час у постійному русі. Воно міниться та переливається гнучкими формами синьо-зелених барв, виблискує жовтими гострими уламками теплих променів [48, с. 21].

По центру мозаїка “Космос” (рис. 59). Зображення дещо стилізованого великого, стрілоподібного, жовтого птаха. Рух якого, рівний архітектурній горизонталі. Назустріч йому мчить синій птах, що зображений меншим. Проте, протилежні рухи створюють враження великої швидкості. Кладка керамічних плиток синього птаха викладана геометризаним орнаментом, а жовтого за своїм образним вирішенням – суто народна. Жоден малюнок кладки не є однаковим, і не повторюється ні за кольором, ні за формою. У кольорі птахів переважають синій, блакитний та світло-жовтий – кольори сполучення яких має глибинний зміст. Це породження вогню та води - двох першооснов [48, с. 19].

У панно “Вода” (рис. 60) всю поверхню мозаїки займають риби. Вони відображені у невинному русі, у своїй стихії. Всі риби є яскравими, виконані в теплій кольоровій гамі, а вода навпаки в холодних. Кольори переливаються від найсвітліших до найтемніших. У сполученні жовтого й синього кольорів постає символізм життєдіяльної сили сонця та води, а зелений колір символізує результат цієї діяльності – життя. Мозаїка заворожує своєю плавною та спокійною атмосферою [48, с. 20].

“Сонце” (рис. 61) - панно більшу частину якого займає зображення сонця, від якого віддаляються гарячі промені. Яскраво-жовтий колір акцентує на собі усю увагу, а промені заглиблені в навколишній холодний простір. Завдяки переходу синіх кольорів у блакитні, бірюзові й зелені, у композиції відчувається рух незгасаючої сонячної енергії, хвильову природу яких підкреслюють концентричні кола навколо сонця [48, с. 25].

Увагу привертає панно “Надра” (рис. 62) своїм зміїним вихором, який плавно рухається зліва направо, утворюючи на верхньому краї панно рухому спіраль. Тут зображено образ міфологічного Ящура-змії, двох істот що займають велику частину мозаїки. Самі Ящури викладені світлим тоном на противагу темній землі, але тут також присутній червоний шар ґрунту, що символізує пролиту кров [48, с. 24].

Панно “Повітря” має ще іншу назву – “Верба” (рис. 63). Викладена по центру верба, гілля якої розвіває сильний вітер. Зображення створене у холодних кольорах, де немає дуже яскравих відтінків. Вітер колише віття плавно, дещо меланхолійно, але складається враження руху. При уважному погляді можна розгледіти на стовбурі верби зображену постать [48, с. 26].

На центральному фасаді робота під назвою “Прометеї” (рис. 64). Її площа – 132 кв. м. Геннадій Марченко є співавтором ескізу мозаїки та його співвиконавцем (рис. 65). Ось, що художник розповідає про цю монументальну композицію: “В центрі мозаїки два велетні – “Прометеї”-шахтар і металург, які тримають у руках добуте ними з надр полум’я - символ енергії вугілля та розплавленого металу. Трудівників зображено на тлі яйцеподібного вогняного символу Всесвіту, який оточений космічно-атомними орбітами, що об’єднують в один колообіг кольорову симфонію: галактики, планети, космічні супутники, земні квіти та рослини. У творі втілена ідея вічного руху, єдності Природи і Людини. Колористика композиції панно базується на контрастному зіставленні теплих і холодних кольорів. Кожна деталь мозаїки вишукано мистецька і сприймається як окрема дорогоцінність, але у зв’язку з усією композицією” [48, с. 16]. Монументаліст уточнює: “Автори при створенні цього панно спиралися на кращі досягнення новітнього народного мистецтва та сучасне мистецьке розуміння простору, руху і кольору [48, с. 16]”.

У Запоріжжі Геннадій Юхимович Гриценко (Марченко) працює над кількома монументальними творами та співпрацює з іншими художниками-

монументалістами. Так в різні часи працює зі своєю дружиною Валентиною Іванівною Власенко, Леонідом Орленком, Іваном Василенком та Анатолієм Скрипкою.

У 1966 р. разом з А. Скрипкою і Л. Орленком у м. Запоріжжя виконали мозаїку “Врожай”, яка прикрашає крамницю “Огород”. На кінотеатрі “Юність” у м. Пологах Запорізької області у співавторстві з В. Скороделовим та ін. створили кований барельєф “Земля і Космос”. Разом з І. Василенком виконали кований барельєф “Дніпро-Славутич” у готелі “Дніпро” м. Запоріжжя [13, с. 10].

У 1970 році співавторством з А. Скрипкою та В. Власенко створили 12 кованих барельєфів “Печатки Війська Запорозького” в ресторані “Хортиця” на острові Хортиця. За “Народне мистецтво” – кований тематичний барельєф в Палаці культури Запорізького трансформаторного заводу, у співавторстві з А. Скрипкою та В. Власенко, був відзначений дипломом III ступеня Спілки архітекторів України [13, с. 10].

Художник проектує встановлення “Герба Запорозького козацтва” та “Емблеми міста Запоріжжя з козацькими клейнодами” для берегових опор мосту на острів Хортиця. Барельєфи були відлиті з бронзи і встановлено на опорах мосту 1972 року, проте за тиждень їх зняли через наявний прояв націоналізму [13, с. 10].

Геннадій Гриценко виконував мозаїчні композиції разом з художниками-шістдесятниками, а разом з дружиною В. Власенко працював над розписами в гірничому технікумі у м. Марганця та у Палаці культури с. Іванівки Запорізької області у 1970 роках. Були зроблені такі розписи, як “Гірники” та “Молодість”. Також було виконано вісім кованих барельєфів “Природа і Людина” для профілакторію алюмінієвого заводу на острові Хортиця у 1975 році [13, с. 11].

Біля вхідних дверей помешкання митця по обидва боки дверей висять барельєфи на яких зображені хлопці та дівчата в народному одязі. На одному

грають музики, а на другому танцюють пари - вирізані в особливій манері художника.

Отже, напрацювання у галузі монументального мистецтва митця Геннадія Юхимовича Гриценка, є досить значними. Великою подією у творчому житті художника стала співпраця з художниками-шістдесятниками, разом з якими він створив кілька монументальних робіт з урахуванням народного образотворчого мистецтва для оздоблення екстер'єру будівель. Ці створені композиції є значним внеском у монументальному мистецтві. Більшість мозаїк збереглися до наших днів, і можна побачити як художники-монументалісти за допомогою смальти та керамічної плитки створювали справжні шедеври, у кожний з яких закладався особистий зміст. У монументальному мистецтві Геннадій Юхимович Гриценко з іншими художниками, створював ковані барельєфи для різних об'єктів у м. Запоріжжя.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведене наукове дослідження творчості Г. Гриценка в контексті культури України другої половини ХХ - початку ХХІ ст. можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз публікацій про творчість Г. Гриценка засвідчує що ця тема привертала увагу низки дослідників а його творчість висвітлювалася у періодичних виданнях. Мистецький доробок митця частково досліджується у низці наукових статей та альбомів. Проте в сучасній науці дуже потрібною є підготовка узагальненого дослідження творчості Г. Гриценка в контексті культури України другої половини ХХ -початку ХХІ ст. для визначення його ролі у культурі країни.

2. В процесі дослідження встановлено, що Геннадій Юхимович Гриценко є не тільки відомим українським художником-графіком та монументалістом, але й інженером, істориком астрономії, громадським діячем. Ця людина з широким колом зацікавлення у громадській, науковій діяльності та у творчому просторі Прикарпаття та усієї України.

Народився Геннадій Юхимович 10 жовтня 1932 року в місті Запоріжжя. Геннадій Гриценко навчався в Ростові-на-Дону в інженерно-будівельного інституті на архітектурному факультеті. Згодом працював інженером-конструктором при запорізькому інституті “Промбудпроект”. Одночасно з тим відвідував студію образотворчого мистецтва, почав займатися художньою творчістю. 1979 р. переїхав на проживання у м. Івано-Франківськ, де працював художником - графіком у художньо-виробничому комбінаті, старшим викладачем художньо-графічного факультету Івано-Франківського педінституту ім. Стефаніка (1981-1983рр.) та у різні часи викладав у Івано-Франківській дитячій художній школі.

Виявлено, що Геннадій Гриценко активно займався громадською діяльністю. Приймав активну участь у відновленні Незалежності України 1991 р. Зокрема у період 1990-1998 рр. був головою (отаманом) Івано-

Франківського обласного козацького товариства “Галицька Січ”, одним із засновників Івано-Франківської обласної Спілки офіцерів України, делегат першого з'їзду Руху. Під час Помаранчевої революції - помічник начальника Штабу сил Самооборони- Народної гвардії у місті Києві. Одночасно Геннадій Гриценко займається науковою діяльністю. Він захопився археологією, стародавньою математикою і астрономією, космологією та видав багато наукових праць, в яких виклав свої відкриття і здобутки в цих галузях.

3. Встановлено, що постать митця є досить багатогранною і різнобічною, що проявляється у роботах даного художника виконаних в техніках станкового живопису і графіки, а також монументального мистецтва.

Виявлено, що провідним напрям творчої діяльності митця є графіка. Першими роботами художника у цьому напрямку образотворчого мистецтва були прості начерки, замальовки людей на вулицях виконані олівцем, чорною ручкою або фломастером. Митець мав талант передавати динамічний рух людських фігур, які виглядали по-справжньому живими у своїй діяльності. Так і появилася багата серія замальовок чоловіків, жінок, дітей у русі, над якою художник продовжує й далі працювати.

Під час навчання в Інженерно-будівельному інституті в Ростові-на Дону, де впродовж п'яти років був карикатуристом у студентській газеті, Г. Гриценко (Марченко) почав працювати над соціальними темами та у жанрі карикатури. Це була манера швидкого малюнка, що були готовими та самодостатніми роботами, які не потребували завершення. Гумористичні зарисовки добре стилізовані, в яких влучно відтворено характер.

У 60-х роках ХХ століття художник починає виконувати роботи у техніці ліногравюри. Ця техніка швидко стає його улюбленою. Художник з усією майстерністю працює та вже скоро презентує свої твори на виставках.

Ці роботи на промислову та робітничу тематику, а також пейзажі та портрети.

У гравюрах Геннадія Гриценка (Марченка) відзначають композиційну виразність, взаємодію тла графічного аркуша з фігурним зображенням, злагодженість окремих деталей, застосування академічних форм і пропорцій, чітку культуру штрихів і тону, те як органічно поєднуються композиція листа.

Однією з провідних тем творчості художника - козацтво. Національні герої та легенди української історії, є визначальними у творчості графіка. У своїх композиціях митець відображає козаків, коней, зброю та кобзу - усі характерні елементи, що зображували захисників України в народних картинах.

У роботах Геннадія Гриценка (Марченка) важливе місце посідає гуцульська тематика та пейзажі Карпатських гір, низин Поділля... Митець майстерно відтворює побут, звичаї та традиції Гуцульщини.

Ще одна тема у творчості графіка - сім'я. У таких творах художник відображає взаємини у сім'ях, любов матері до дитини, велику скорботу втрати. У графічних мистецькому творі "Материнство"(1970-ті), зображено мати, яка колише свою дитину. Це нове життя у цім світі, яку потрібно оповити турботою і любов'ю.

4. Чимало робіт Г. Гриценка виконав у техніках станкового живопису, акварелі, гуаші. У 1980-роки художник працював на Прикарпатті, що дало змогу відвідати мальовничі місця карпатських гір. Зокрема митцем було створено серію про гуцулів та гуцульські традиції. Картина "Вівчар з вівцями" написана 1985 року гуашшю на папері. Художник змальовує осінні гори та бурхливі ріки. На передньому плані вівчар у головнім традиційним уборі та у кептарі, який грає на сопілці та пильнує отару овець. Разом з побутовою тематикою переплітається і лірика про кохання молодих людей.

У яскравій картині 1990 року виконання “Гуцульська молода” зображено дівчину, що стоїть за деревом у гуцульському національному одязі.

Ще одна улюблена тема художника – козацтво та опришки. Автор присвячує значний творчий доробок національно-визвольній боротьбі, легендарним героям минувшини та Запорізькій Січі та Карпат.

5. 1960-1970-роки стали переломними у творчому житті художника, зокрема у монументальному мистецтві. Це сталося завдяки співпраці та спілкуванню з художниками - шістдесятниками. У співавторстві з ними він створив кілька монументальних творів. Київська художниця - монументалістка Галина Зубченко запросила Геннадія Гриценка до співпраці. Це було мозаїчне оформлення екстер'єру середньої школи у м. Донецьку. Над ескізами всіх композицій у комплексі працювали В. Зарецький, Алла Горська та Галина Зубченко. Створені групою дев'ять монументальних композицій об'єднує спільна сюжетно-тематична основа міфологічного характеру. Зображення розкривають космологічні погляди праукраїнців, які відтворюють давні міфи про створення світу.

У співавторстві з іншими художниками, Геннадій Юхимович створив декілька монументальних творів у Запоріжжі (“Урожай”, “Народне мистецтво”, “Дніпро-Славутич”, “Печатки Запорозького війська” та ін.).

Геннадій Гриченко виконував мозаїчні композиції разом з художниками-шістдесятниками, а разом з дружиною В. Власенко працював над розписами в гірничому технікумі у м. Марганця та у Палаці культури с. Іванівки Запорізької області у 1970 роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белічко Ю. Героїка народного подвигу. Книга. Видавництво: М.: Образотворсе мистецтво. 1970, 127 с.
2. Блаженко І. Чоловік, якому не можна старіти. ГЛУЗД. 2022
URL: <https://gluzd.org.ua/articles/cholovik-iakomu-ne-mozhna-starity/>
(дата звернення 18.12.2022)
3. Близнець В. Паруси над степом: Повість / Худож. Г. Марченко. — К.: Веселка, 1965. 182 с.: іл.
4. Виставка графічних творів Геннадія Гриценка. Івано-Франківськ. 2017
URL: <https://events.frankivsk.today/vistavka-grafichnih-tvoriv-gennadiya-gritsenka/> (дата звернення 12.11.2023)
5. Всеукраїнська громадська організація /Українське Реєстрове Козацтво/ У світ прийшли успадкувати славу./Експозиція присвячена художникам-монументалістам. Київ.
URL: http://www.kozatstvo.net.ua/ua/publications/uk_r.php?d=a&i=2264 (дата звернення 12.11.2023)
6. Галицько-буковинський хронограф.- №1 (3). 1988. Гуманітарний альманах.- Ів.-Франківськ-Чернівці, 1999. 208 с.
7. Горська А. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Л. Огнева. Київ: Смолоскип, 2015. 712 с.
8. Графік-монументаліст Геннадій Гриценко презентував виставку в Івано-Франківську
URL: <https://www.vezha.org/grafik-monumentalist-gennadij-grytsenko-prezentuvav-vystavku-v-ivano-frankivsku-video/> (дата звернення 12.11.2023)
9. Гриценко Г. Археoaстрономія. Збірник Наукових праць. Івано-Франківськ. Лілея-НВ, 2015
10. Гриценко Г. Археoaстрономія. Збірник наукових праць. Наукове видання. Івано – Франківськ: Сімик, 2015. 118 с.

11. Гриценко Г. Великі піраміди, Великий Сфінкс та храми Гізи – антропоастрономічний комплекс. Математика, астрономія, світогляд.
URL:<http://2761d2619889a45.ua.s.siteapi.org/docs/4c48c37081af86762f6e7f7563dd6b8f6d1dd918.pdf> (дата звернення 14.11.2023)
12. Гриценко Г. Гармонія Всесвіту // Галицько-Буковинський хронограф. – Ів.- Франк. – Чернівці, 1998. С. 9-15.
13. Гриценко Г. Графіка, Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2020. 96 с.
14. Гриценко Г. Космологія. Збірник Наукових праць. Івано-Франківськ. Лілея-НВ, 2018
15. Гриценко Г. Математична астрономія III-II тисячоліть до н.е. Вісник Національного Технічного університету України КПІ. Філософія, психологія, педагогіка.-№2(20).-2007.-К, Політехніка, 2007. С. 140-143.
16. Гриценко Г. Персональна художня виставка : каталог. Художники Запоріжжя, 1978. 12 с.;
17. Гриценко Г. Словник художників України / за ред. М. П. Бажана та ін. - К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1973. 145 с.
18. Гриценко Г. Українські радянські художники. Довідник. - Київ : Мистецтво, 1972. 293 с.
19. Гриценко Г. Універсальна астрономічна таблиця III тис. до н.е. Тези науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу Івано-Франківського державного-технічного університету нафти й газу. Івано-Франківськ, 1999. С. 83-88.
20. Гриценко Г. Числа Біблії. Наукове видання. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2019. 32 с.
21. Гриценко Г. Шумеро-єгипетська прецесійна математична астрономія (III- I тис. до н. е.)
URL:<https://icyb180.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Grytsenko-25-05-2016.pdf> (дата звернення 7.11.2023)

22. “Дніпро”/Літературно-художній та громадсько- політичний журнал. Київ. Молодь випуск, №7. 1965
23. Довідник Членів Спілки Художників України Київ. Поліфаст. 1998, 184 с.
24. Другий всеукраїнський мистецький пленер “Хортиця скрізь віки”. ТОВ Арт-Прес. Запоріжжя, 2004. 39 с.: іл.
25. Збірка народної творчості та етнографії(№3) “Київський політехнік”. травень - червень 1970.
26. Іконопис. Живопис. Графіка. XVII–XXI ст. (з фондозбірки Національного заповідника «Хортиця». Каталог) / авт. тексту і упор. О. Є. Борисенко. Запоріжжя, 2005.
27. Ісаченко С. Зашкалювання зіркових знань. ZN.UA. Київ. 2011
URL:https://zn.ua/ukr/science/zashkalyuvannya_zirkovih_znan.html(дата звернення 10.11.2023)
28. Космологічний дивак. Художник, дослідник астрономії й колекціонер старожитностей Геннадій Гриценко зустрів своє 90-річчя. *Галичина*. 2022
URL:<https://galychyna.if.ua/analytic/kosmologichniy-divak-hudozhnik-doslidnik-astronomiyi-y-kolektsioner-starozhitnostey-gennadiy-gritsenko-zustriv-svoye-90-richchya/> (дата звернення 19.01.2023)
29. Кукіль Н. Григорій Синиця і мозаїчний комплекс школи № 5 м. Донецька (1965– 1966 р.). Студії мистецтвознавчі. 2018. № 4. С. 50–62.
30. Кукіль Н. Григорій Синиця і мозаїчний комплекс школи №5 м. Донецька (1965-1966)
URL: <https://sm.etnolog.org.ua/zmist/2018/4/50.pdf> (дата звернення 13.11.2023)
31. Лісконог О. В Івано-Франківську кували залізо. Аграрний тиждень. Україна. Івано-Франківськ. 2011.
URL:<https://a7d.com.ua/weekend/4194-v-vano-frankvsku-kuvali-zalzo.html> (дата звернення 13.11.2023)
32. Літопис клубу ім. Богдана Лепкого. Івано-Франківськ: Грань, 2015.

33. Лукань В. Вибрані статті про мистецтво. Явища. Постаті. Імена(текст) – Івано- Франківськ 2019 видав. Третяк І.Я.. 2009.160 с, іл.
34. Лукань В. Словник художників Прикарпаття. (Видання перше, на 1000 імен, до курсу лекцій «Образотворче мистецтво Прикарпаття») : Науково-методичне вид. Івано-Франківськ : Підприємець Голіней О.М., 2019. 100 с.
35. Максимлюк І. В. Внесок івано-франківських графіків у місцеве краєзнавство ХХ – початку ХХІ століття. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті* : збірник наукових праць. Харків : ХДАДМ, 2018. Вип. 4. С. 60–67.
36. Максимлюк І. В. Мистецтво графіки Прикарпаття ХХ – початку ХХІ століття як наукова проблема. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство* : збірник наукових праць. Харків : ХДАДМ, 2017. № 5. С. 94–100.
37. Максимлюк І. В. Новаторські тенденції у творчості художників-графіків Івано-Франківщини кінця ХХ століття. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті* : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 29–30 березня 2018 р.). Дрогобич : Посвіт, 2018. С. 149–150.
38. Максимлюк І. В. Проблема традиції у творчості художників-графіків Івано-Франківщини. *Вісник Львівської національної академії мистецтв* : наукове видання. Львів: ЛНАМ, 2018. Вип. 36. С. 247–263.
39. Максимлюк І. В. Творчість прикарпатських графіків кінця ХІХ – початку ХХ століття у видавничій галузі. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство* : збірник наукових праць. Харків : ХДАДМ, 2015. № 5. С. 64–70.
40. Малова-Малкович П. М. З карпатських джерел: фольклорно-етнографічний нарис.- Чернівці: Місто, 2007. 222 с.
41. Маник Т. Виставка Української Народної Картини З Колекції Художника Геннадія Гриценка

URL:https://artmuseum.org.ua/index.php/zakhody/vystavky/38-vystavka-ukrainskoi-narodnoi-ka_rtiny-z-kolektsii-khudozhnyka-hennadiia-hrytsenka (дата звернення 11.11.2023)

42. Молоді художники/ Комплект листівок. Київ, 1966.

43. Мосенкіс Ю. Запоріжжя і Запорізька область. Київміськбуд №5(234) березень 2004. С. 28-29.

44. Народна картина сіл, містечок і міст України першої половини ХХ століття/ Виставка Геннадія Гриценка/Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського/ факультет соціології і права. Київ. 2011

45. Народна творчість та етнографія[Журнал]. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського НАН України.

46. Нейгебауер О. Точні науки в древності. – М.: Фобос, 1968. 46 с.

47. Огнєва Л. Міфи та легенди на стінах донецької школи №5 (про мозаїки художників-шістдесятників). Донецьк: Лілея -НВ, 2009. 40 с.

48. Огнєва Л. Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині. Івано-Франківськ: Лілея -НВ, 2008. 52.

49. Пам'яті Героїв битви під Крутами. Поліття. (303) Січень, 1998.

50. Пантелюк І. Г. Виставка екслібрисів текст, каталог склав Р.В. Дреботюк. Івано-Франківськ. Облполіграф, 1983. 40 с.

51. Персональна художня виставка. Каталог Г. Ю. Марченко / Автор тексту Довбиш В. Є. Запоріжжя: Запорізька обласна організація Спільки художників УРСР. 1977.

52. Петрова І. Попович М. Технологічно та композиційно-стилістичні складові мозаїк А. Горської (на прикладі мозаїки в архітектурному ансамблі експериментальної Донецької ЗОШ № 5)

URL:<https://jts.donnu.edu.ua/article/view/8354/8353> (дата звернення 29.10.2023)

53. Плахотнюк М. Гриценко Г. Енциклопедія сучасної України ред. кол.: І. М. Дзюба; НАН України, НТШ. -Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. - Т. 19 : Малиш - Медицина, 687 с.
54. Презентація виставки Геннадія Гриценка в Івано-Франківську. “Як свою дитину, захищайте Україну в тяжку годину”. Івано-Франківськ. 2023
 URL:<https://suspilne.media/517649-v-ivano-frankivsku-prezentovali-vistavku-gennadia-gricenka-ak-svou-ditinu-zahisajte-ukrainu-v-tazkuu-godinu/>
 (дата звернення 11.11.2023)
55. Сімнадцята міжнародна наукова конференція ім. акад. Михайла Кравчука, 19-20 травня, 2016 р., Київ: Матеріали конф. Т. 3. Теорія ймовірностей та математична статистика. Історія та методика математики. - К.: НТУУ «КПІ», 2016. 358 с. -Укр., англ., рос.
56. Словник художників Прикарпаття. Живопис. Ікономалярство. Графіка. Скульптура/ Упоряд.: Лукань. В.- Івано-Франківськ, 2019. 100 с.
57. Тисяча добровольців. Як 30 років тому франківські рухівці та армійці готові були стати проти танків. *Репортер*. Івано-Франківськ. 2021
 URL:<https://report.if.ua/statti/tysyacha-dobrovolciv-yak-30-rokiv-tomu-frankivski-ruhivci-ta-armijci-gotovi-buly-staty-proty-tankiv-foto/> (дата звернення 12.11.2023)
58. Україна і світ ISSN 2786-6882 (Online); ISSN 1819-7329. Світогляд, 2022, №5(97) Полонена школа
 URL:<https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2022-17-5/svit-5-2022-ghuk-016.pdf> (дата звернення 12.11.2023)
59. Українські радянські художники. Довідник.-Київ, 1972.
60. Футулуйчук В. М., Рогозіна-Марусяк Г.В. Княздвір: Історико-краєзнавчий нарис - Макіївка: Графіті, 1998. 278с., 116 іл.
61. Художники Івано-Франківщини : альбом / авт. і упоряд. Б. Губаль. К. : Образотворче мистецтво , 2002. 95 с.

62. Художники Прикарпаття = Artists of Subcarpathia : Альбом / Авт. тексту та упоряд. Р.В.Дреботюк. – В суперобкл. – Київ : Мистецтво, 1989. 254 с., іл.

63. 10 років. Динаміка поступу: Нариси історії факультету соціології НТУУ “КПІ”. Київ: 2008. 179 с.

ДОДАТКИ

Рис. 2.1.1. Гриценко Г. Ю. 2022 (фото медіа ГЛУЗД)

Рис. 3.1.1. Гриценко Г. “Зима”, ліногравюра. 1960-ті рр.

Рис. 3.1.2. Гриценко Г. “Сімеїз”, ліногравюра. 1960-ті рр.

Рис. 3.1.3. Гриценко Г. “Замість парасолі”, суха голка. 1965 р.

Рис. 3.1.4. Гриценко Г. “Поділимося”, суха голка. 1965 р.

Рис. 3.1.5. Гриценко Г. “До школи”, суха голка. 1960 р.

Рис 3.1.6. Гриценко Г. “Заметіль”, папір, олівець. 1965 р.

Рис. 3.1.7. Гриценко Г. “Морозний день”, суха голка. 1965 р.

Рис. 3.1.8. Гриценко Г. “Ремонтники”, ліногравюра. 1960-ті рр.

Рис. 3.1.9. Грищенко Г. “Ремонт Дніпрогесу”, туш, перо. 1975 р.

Рис. 3.1.10. Гриценко Г. “На колії”, ліногравюра. 1966 р.

Рис. 3.1.11. Гриценко Г. “На пляжі”, акварель, гуаш. 1962 р.

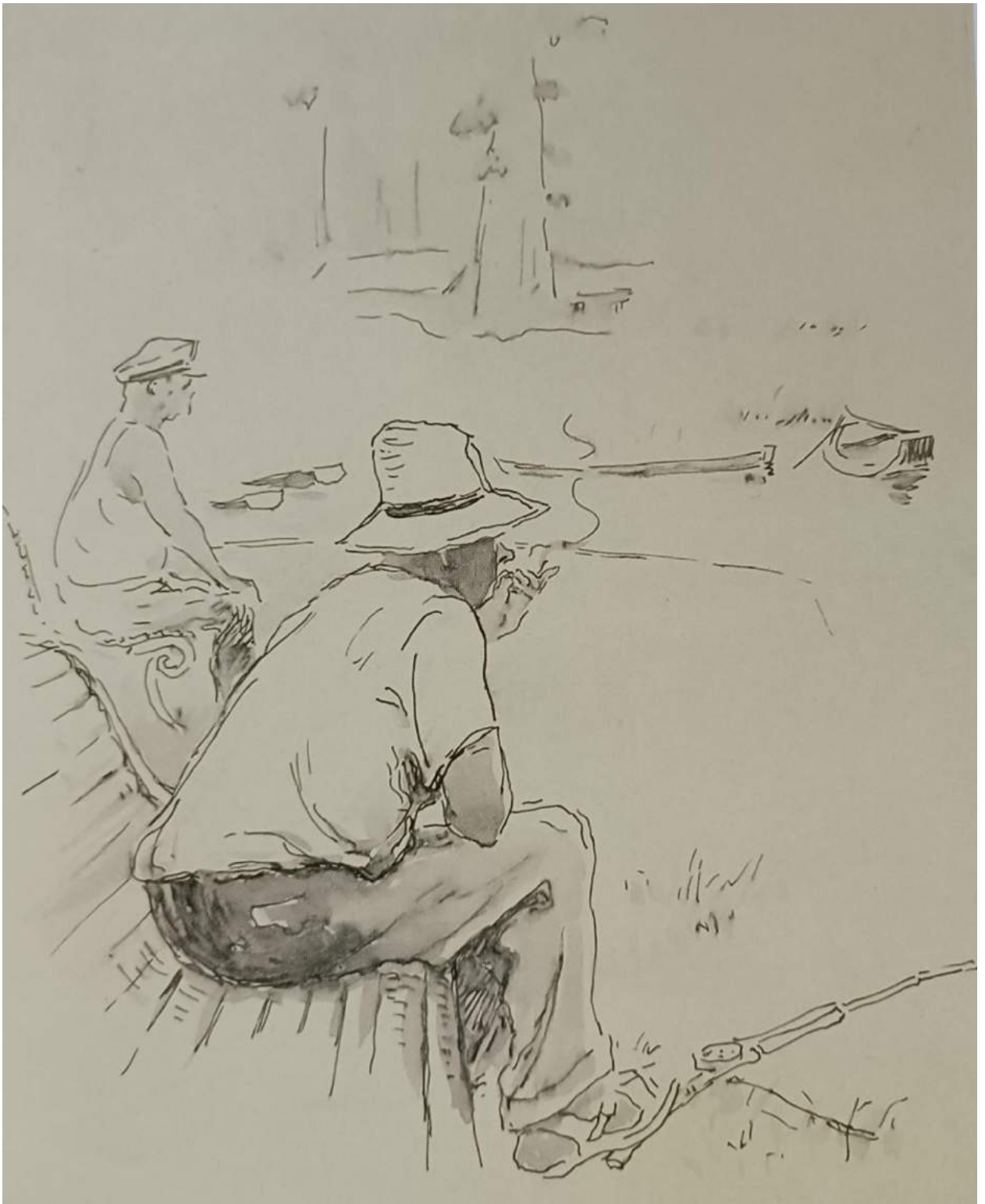

Рис. 3.1.12. Грищенко Г. “Рибалки”, акварель, перо. 1960-ті рр.

Рис. 3.1.13. Гриценко Г. “У похід”, папір, туш, перо. 1980-ті рр.

Рис. 3.1.14. Гриценко Г. “Козак у космосі”, папір, туш. 1966 р.

Рис. 3.1.15. Грищенко Г. “Запорозька Січ”, вугілля. 1973 р.

Рис. 3.1.16. Гриценко Г. “Проводжає”, папір, туш, перо. 1973 р.

Рис. 3.1.17. Гриценко Г. “Косар”, туш, перо. 1977 р.

Рис. 3.1.18. Гриценко Г. “Карпатське молоко”, туш, перо. 1973 р.

Рис. 3.1.19. Гриценко Г. “Гуцульське обійстя”, туш, перо. 1973 р.

Рис. 3.1.20. Гриценко Г. “Веранда”, туш, перо. 1990-ті рр.

Рис. 3.1.21. Гриценко Г. “Перед грозою”, туш, перо. 1970-рр.

Рис. 3.1.22. Гриценко Г. “Розмова”, туш, перо. 1977 р.

Рис. 3.1.23. Гриценко Г. “Гуцульські коні”, туш, перо. 1977 р.

Рис. 3.1.24. Гриценко Г. “Скиртують сіно”, туш, перо. 1977 р.

Рис. 3.1.25. Грищенко Г. “Музики”, туш, перо. 1967 р.

Рис. 3.1.26. Грищенко Г. “Гуцульська мелодія”, туш, перо. 1978 р.

Рис. 3.1.27. Гриценко Г. “Гуцул”, туш, перо. 1977 р.

Рис. 3.1.28. Гриценко Г. “Материнство”, туш. 1970-ті рр.

Рис. 3.1.29. Гриценко Г. “Мати”, туш, перо. 1990-ті рр.

Рис. 3.1.30. Гриценко Г. “Прощання”, папір, чорний олівець. 1990-ті рр.

Рис. 3.1.31. Гриценко Г. “Під дощем”, суха голка. 1965 р.

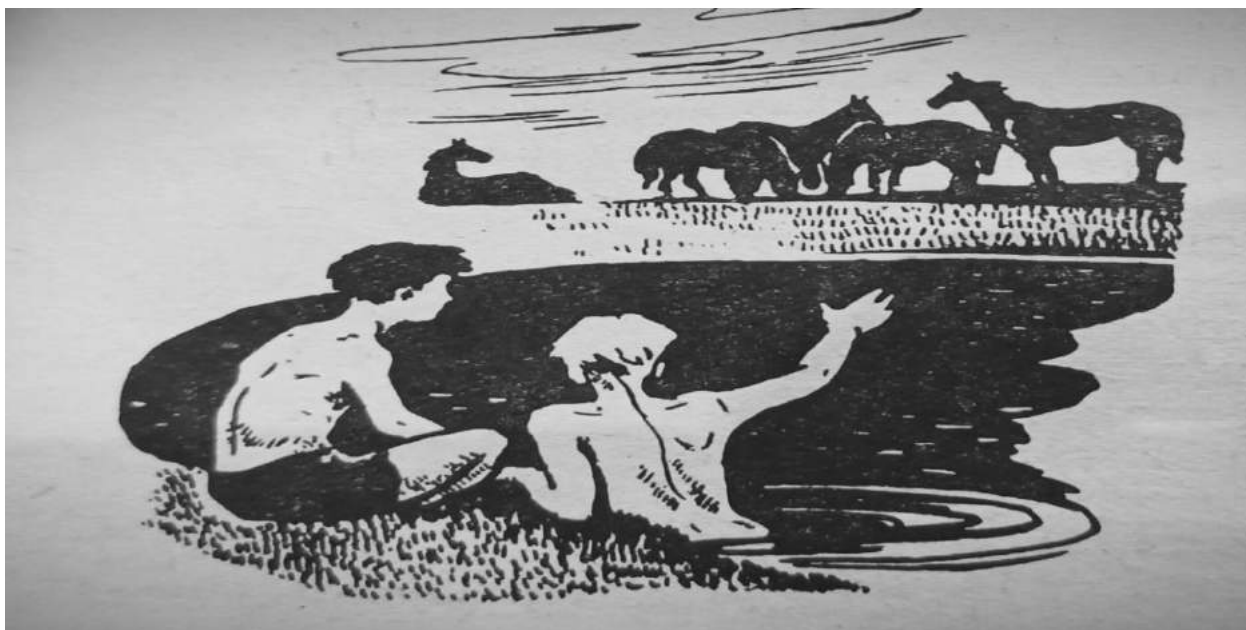

Рис. 3.1.32. Гриценко Г. Ілюстрація до повісті В. Близнеця “Паруси над степом”, туш. 1965 р.

Рис. 3.1.33. Гриценко Г. Ілюстрація до повісті В. Близнеця “Паруси над степом”, туш. 1965 р.

Рис. 3.2.34. Гриценко Г. “Карпати”, папір, гуаш. 1980-ті рр.

Рис.3.2.35. Гриценко Г. “Осінь в Карпатах”, папір, гуаш. 1980-ті рр.

Рис. 3.2.36. Гриценко Г. “Пасуться коні”, папір, гуаш. 1985 р.

Рис. 3.2.37. Гриценко Г. “Над Дністром”, папір, гуаш. 1980-ті рр.

Рис. 3.2.38. Гриценко Г. “Вівчар з вівцями”, папір, гуаш. 1985 р.

Рис. 3.2.39. Гриценко Г. “Карпатський краєвид”, папір, гуаш. 1985 р.

Рис. 3.2.40. Гриценко Г. “Туцувська молода”, папір, гуаш. 1990-ті рр.

Рис. 3.2.41. Гриценко Г. “Довбуш”, папір, гуаш. 1980-ті рр.

Рис. 3.2.42. Гриценко Г. “Побачення”, папір, гуаш. 1979 р.

Рис. 3.2.43. Гриценко Г. “Танець”, акварель. 1973 р.

Рис. 3.2.44. Гриценко Г. “Павло Полуботок”, акварель. 1992 р.

Рис. 3.2.45. Гриценко Г. “Івано Виговський”, акварель. 1992 р.

Рис. 3.2.46. Гриценко Г. “Галичина могила”, акварель. 1990-ті рр.

Рис. 3.2.47. Гриценко Г. “Запорожець”, гуаш. 1990-ті рр.

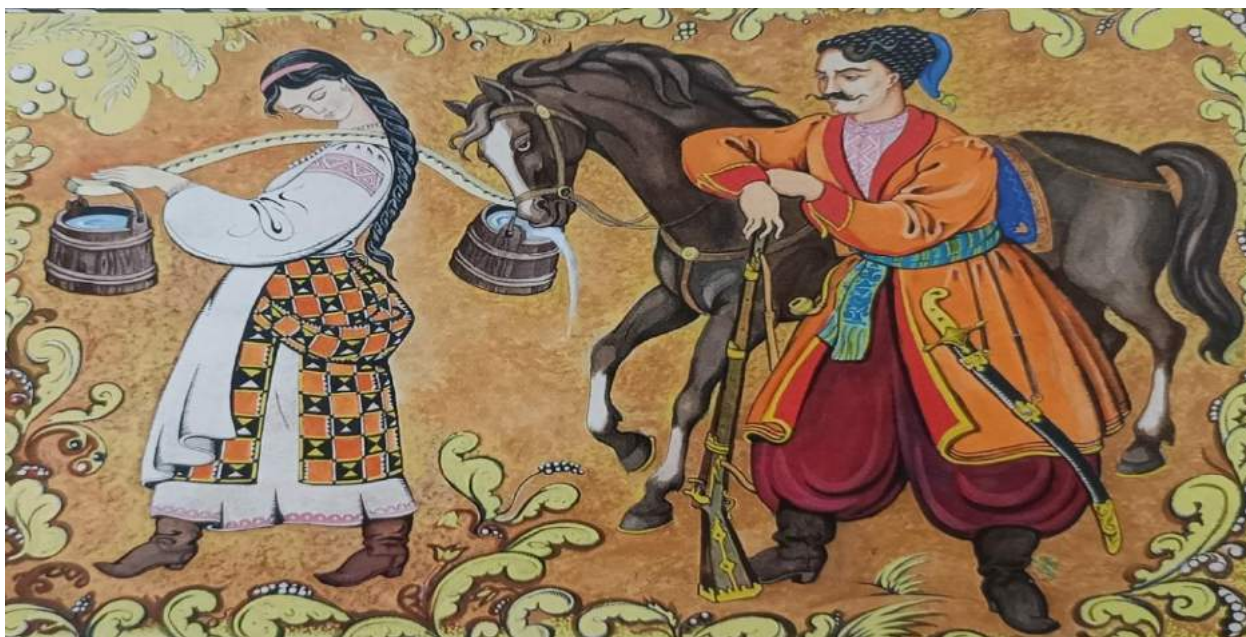

Рис. 3.2.48. Грищенко Г. “Несе Галя воду”, гуаш. 1971 р.

Рис. 3.2.49. Гриценко Г. “Проводжає”, гуаш. 1980-ті рр.

Рис. 3.2.50. Грищенко Г. “Урожай”, гуаш. 1970-ті рр.

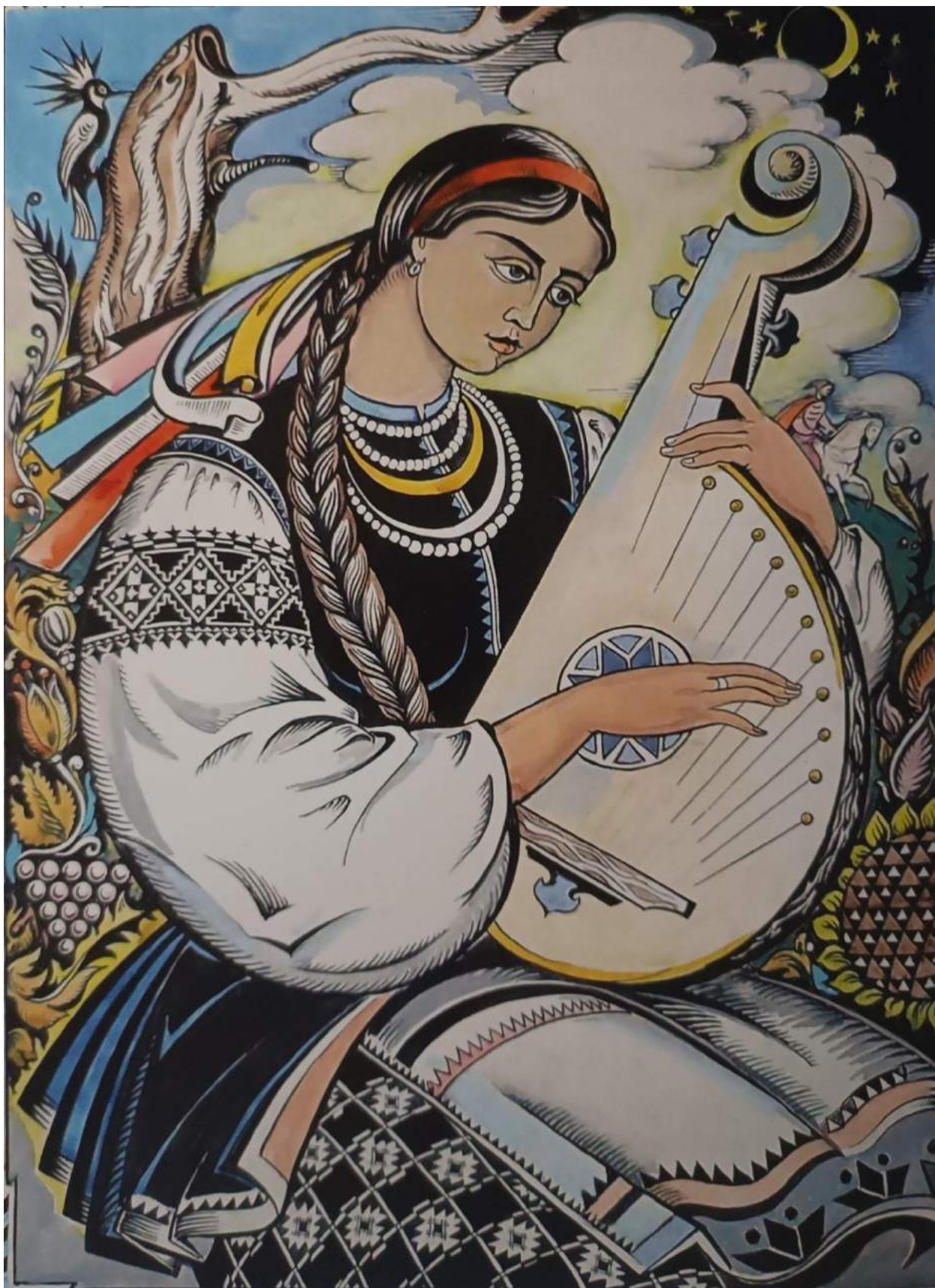

Рис. 3.2.51. Гриценко Г. “Бандуристка”, акварель, туш. 1990-ті рр.

Рис. 3.2.52. Грищенко Г. “Вечір над Дніпром”, акварель. 1970-ті рр.

Рис. 3.2.53. Грищенко Г. “Вуличка в Ялті”, акварель. 1990-ті рр.

Рис. 3.3.54. Біля панно “Прометей” Геннадій Гриценко, Алла Горська, Григорій Синиця, Галина Зубченко. 1966 р.

Рис. 3.3.55. Зубченко Г. “Життя”, смальта, керамічна плитка. 1965 р.

Рис. 3.3.56. Горська А., Світлична Н. “Земля”, смальта, керамічна плитка. 1965 р.

Рис. 3.3.57. Грищенко Г. “Вогонь”, смальта, керамічна плитка. 1965 р.

Рис. 3.3.58. Геннадій Грищенко (Марченко) працює над панно “Вогонь”. 1965 р.

Рис. 3.3.59. Синиця Г. “Космос”, смальта, керамічна плитка.1965 р.

Рис. 3.3.60. Горська А., Сітлична Н. “Вода”, смальта, керамічна плитка. 1965р.

Рис. 3.3.61. Синиця Г. “Сонце”, смальта, керамічна плитка, 1965 р.

Рис. 3.3. 62. Коровай О. “Надра”, смальта, керамічна плитка. 1965 р.

Рис. 3.3. 63. Кулик І. “Повітря (Верба)”, смальта, керамічна плитка. 1965 р.

Рис. 3.3.64. Горська А., Зарецький В., Зубченко Г., Гриценко Г., Синиця Г., Парахін В. “Прометеї”, смальта, керамічна плитка. 1966 р.

Рис. 3.3.65. Панно “Прометеї”. Донецька школа №5. На верхньому ярусі риштування – Горська А. та Гриценко Г. 1966 р.

